

- Angelus Silesius: Kerubi Vándor (részletek) 3
Bujfi Ferenc: Angelus Silesius (tanulmány) 16
- Vasadi Péter: Rafael Arnáiz Barón pihen (vers) 22
Kalász Orsolya: A bőr kékje (vers) 24
Szalagyi Csilla: A tragikus és a romantikus (Takács Zsuzsa: *Tiltott nyelv*) 25
Bertók László: Firkák a szalmaszálla 12. (versciklus) 33
Bakonyi István: Bertók László: *A hetedik boríték* (kritika) 35
Zudor János: Született (vers) 38
Gosztola Gábor: Mielőtt végleg elmaradsz, Előzetes,
Mikor már (versek) 39
Bántani a létezés (Barnás Ferencsel beszélget Falvai Mátyás) 40
Turi Márton: Reményelméleti fragmentum
(Barnás Ferenc: *Másik halál*) 45
- Miklya Zsolt: És lőn... (szonettciklus) 52
Krucik Zoltán: Ciszterna (próza) 60
Kontra Attila: Újszövet (vers) 64
Tóth Kinga: Szólista (versciklus) 65
Juhász Attila: „s elidőzhetnek a részletekben”
(Szlukovényi Katalin: *Hamis nosztalgiák*) 67
Szlukovényi Katalin: A nagy harci helyzet, Da capo al fine, Öregasszony
(versek) 74
Reichert Gábor: „Hej Vidróczki, most gyere ki”
(Halász Margit: *Vidróczki-kódex*) 76
Halász Margit: Hajnalka kisasszony csudapitypangja (próza) 79
Halmi Tibor: Mese (vers) 82
Vincze Sándor: Tánc, lépések (vers) 83
Boda Magdolna: hal eladó (vers) 85
Hidas Judit: Karácsonyi vásárlás (próza) 86
Wehner Tibor: Az alkímisták titokzatos világa 90

A borítón és a lapzárókon Lévai Ádám művei

E számunk szerzői:

Bakonyi István irodalomtörténész (Székesfehérvár), Barnás Ferenc író (Bp.), Bertók László költő (Pécs), Boda Magdolna költő (Szeged), Buji Ferenc filozófiai író (Nyíregyháza), Falvai Mátyás író, kritikus (Győr), Gosztola Gábor költő, képzőművész (Szentendre), Halász Margit író (Bp.), Halmi Tibor költő (Bp.), Hidas Judit író (Bp.), Juhász Attila költő, kritikus (Győr), Kalász Orsolya költő, fordító (Berlin), Kontra Attila költő (Tata), Krulik Zoltán zenész, író (Bp.), Miklya Zsolt költő (Kiskunfélegyháza), Padányi Gulyás Gábor fordító (Bp.), Reichert Gábor kritikus (Tatabánya), Szalagyi Csilla kritikus (Bp.), Szlukovényi Katalin költő (Bp.), Tóth Kinga költő (Bp.), Turi Márton kritikus (Budakalász), Vasadi Péter költő (Bp.), Vincze Sándor költő (Szigetszentmiklós), Wehner Tibor művészettörténész (Bp.), Zudor János költő (Nagyvárad)

KERUBI VÁNDOR

I/3. Egyedül Isten képes örömmel eltölteni

Félre mind, szeráfok! Nem kell nyugalmatok!
Félre hát angyalok, s mindaz, mit adhattok!
Tovább megyek, hiszen magam teljessége,
A meztelen Isten kezdettelensége.

I/6. Azzá legyél, ami Isten

Végem a kezdetem, együtt lelek mindent:
Istenben magamat, magamban az Istent.
Fény leszek a fényben, Ige az Igében,
Isten az Istenben, e létteljességben.

I/7. Még Istenen is túlra kell

Magamat kerestem, azt, mi semmi, s minden,
Hol „én” – „te” sincsen már, azt, hogy hol van Isten.
Megleltem, de tudom, mégsem az út vége:
Az Isten felett van, a pusztába érve.

I/8. Isten nem él nélkülem

Nélkülem semmi sincs, Istenben sincs élet,
Így, ha szertefoszlok, vége szellemének.

I/10. Isten: mint én, én: mint Isten

Bár Isten teremtett, mit látok, teremtem.
Ő végtelen, mégsem szárnyalhat felettem.

I/12. Önmagunk fölé emelkedjünk!

Ha időn, s téren túl lendítéd szellemed,
A pillanat örök, s önmagad megleled.

I/13. Az ember az öröklét

Időt hátrahagyván, ímhol öröklétem:
Isten belém lépett, Istenbe én léptem.

Reostrajz
VI
(Hajnal Bogumir
i
Sipac
at magunferal)

Ljilja Jovanovic
2017

I/26. A titokzatos halál

Üdvöt hoz a halál, de csak, ha küzdelmes:
Öröklétbe lép, ki benne győzelmet vesz.

I/39. A tökéletlen nyugalom

Aki a pokolban csak a poklot látja,
Istenben, így mégsem talált önmagára.

I/47. Az idő és az örökkévalóság

Idő és öröklét: úgy tűnik, egyenlő,
Hacsak magad nem vagy a különbségtevő.

I/60. A szeretetről

Szeretet és szándék nélkül cselekedjél!
Sóvárgásból tenni? Nincsen rosszabb ennél.

I/61. Isten csak benned születhetik

Szülessék bár Krisztus százszor Betlehemben,
Vagy benned, vagy sehol. Élet, s halál ebben!

I/62. Ami kívül van, rajtad nem segíthet

Gonosztól lelkedet kereszt és Golgota:
Ha nincsenek benned, nem mentik meg soha.

I/63. Kelj fel magad a halálból

Bár Krisztus feltámadt, mégisincs varázserő:
Míg a bűnt keresed, semmit sem tehet Ő.

I/127. Isten számára minden egyenlő

Különbsége nincsen: Istenben minden egy,
Legyen bár csak egy légy, avagy te, egyre megy.

I/145. Belőled származik

Csírája magad vagy: menny is lehet, s pokol.
Nincs kész hely, állapot, mely vár rád valahol!

I/171. Isten nem-kereséssel található meg

Isten nincs valahol, így nem fogod látni.
Tested, lelked kell még előbb leigázni!

I/177. Alapjában véve minden egy

Beszélik: hely, idő, most és mindörökké,
Ám a különlétük nem vált máris köddé?

6

I/189. Az ember az, ki az időt alkotja

Te lettél idővé, érzéklésed: óra:

Állj meg! Ne rohanj, és nem lesz mutatója!

I/191. Minden legyen, ki Istent látni szeretné

Ki nem maga minden, még semmije sincsen:

Nem lát, s nem is sejt, hol lehet az Isten.

I/192. Aki valóban istenivé vált

Ha végre mindennel azonossá lettél,

Az örök isteni rendbe emelkedtél.

I/269. Istennél minden egyenlő

Istennek mind fontos: Föld tengelyét tartsa,

Vagy pacsirta dalát mindenki hallgassa.

I/276. Egyik a másiknak kezdete és vége

Isten végső végem, ha kezdete lettem,

Létét tőlem veszi, végem Belé vetem.

II/6. A semmi a legjobb támasz

Isten sötétjében már minden megnémul,

Így a csupasz semmit válaszd támasztékul!

II/8. Hallgatással tanulunk

Hallgass kedves, hallgass! Teljes csendben legyél!

Több jót nyújt Isten, mint amennyit szeretnél!

II/114. A teremtmények jók

Szidod, hogy az élet mennyi bajt hoz neked,

Pedig jó felé visz, ha Istent keresed.

II/140. Az önmehtagadás

Győzd le személyedet, így juss magad fölé!

Ekkor Isten nálad marad mindörökké.

II/141. Aki teljesen nyugodt

Míg összeszedett vagy, nyugodt lehetsz, s szabad:
Ekkor Isten, s közted távolság nem marad.

II/142. Te magad legyél az!

Mi az Isten dolga? Ne kérdezd, tedd magad!
Ha késlekedsz, csupán az emléked marad.

II/143. Istenben minden Isten

Istenben mind Isten: bár csak egy férgecske,
Benne épp annyi, mint száz szent nemes lelke.

II/144. Mi a nyugalom?

Hol találsz nyugalmat? Megmondom én hamar:
Ha lelkedben Krisztus: ott él és ott akar.

II/145. Isten lényege

Mi Isten lényege? Nem keveset kértél:
Lényegfelettség, magasabb a Létnél.

II/146. Isten sötétség és fény

Isten fényes villám, s vak nemlét sötétje,
Kin nem tör keresztül a létezés fénye.

II/147. Az örök kegyelmi kiválasztás

Istentől születvén már nincs mitől félned:
Kiválasztottként vár boldog örökrészed.

II/148. Aki szellemben szegény

Az igazi szegényt nem mozgatja semmi,
Még Isten maga sem tudna érte tenni.

II/149. Minden te magad vagy

Mit kívánsz még külön? Csak magadban keress:
Eget – Földet is, vagy, hogy angyallá lehess!

II/150. Alázatra van szükséged

Szállj magadba, s ne félj itt a villámfénytől.
Az öröklét: villám, gondolkozz e képről!

II/161. Bensőnkben jó lakni

Szellemem szelleme, lényegem: önmagam,
Otthonommá lett, mit magamra kiszabtam.

II/170. A szétválasztásnak végbe kell mennie

Kit semmi sem érint, színaranyként tiszta:
Minden szennyet vess ki, s te lettél a minta!

II/172. Főnixmadár legyen belőled!

Főnixmadár módra, Istenben elégek,
Elválasztottságom, ha Benne ér véget.

II/182. Istennek minden jelenvaló

Nincs előbb, vagy később, s mi holnap történjen,
Mivel lényeg szerint lát örökké Isten.

II/202. Egyedülként lenni Istenhez hasonló

Ki mindentől külön, egyedül is egész,
Istenné lesz, amint e végső tetre kész.

II/226. A keresztségről (1.)

Bűnös! Nincs varázslat keresztséged által!
Mocskos a lilium, ha bekented sárral.

II/227. A keresztségről (1.)

Nem segít, hogy egykor leöntöttek vízzel,
Míg a sárban turkálsz, kéjszóvárgó szívvel.

II/258. Az örökkévalóság

Időnél hosszabb az öröklét, úgy véled?
Üdvösségtől távol tart még szenvedélyed.

III/228. A lélek szeme

Lelkünk egyik szeme időmértékkel lát,
Örök jelen felé másikkal fordulj át!

IV/10. Az üdv beteljesülése

Csak úgy érhető el az üdv, a teljesség,
Ha a szétszórt létet felszívja az egység.

IV/21. Az ismeretlen Isten

Nem tudható Isten: nem fény, nem szellem Ő,
Nem kéj, nem egy, Istennek sem nevezhető.
Nem bölcs értelem, tett, szeretet, vagy jószág,
Nem semmi, dolog, érzés vagy létvalóság:
Ő az, ki sem te, sem én, sem valami más,
Létem előtt sincs, mert így nincs tapasztalás.

IV/74. Óvakodj a bizonyosságtól

Nincs üdv-bizonyosság, nincs, hogy csak úgy adják!
Még maguk a szüzek* is elmulaszthatják.

IV/77. A szellemi halál

Halj meg, hogy meg ne halj, életeddé legyen!
Ha nem így élsz, nem jutsz túl az enyészetben.

IV/96. Az alak mulandó

A világ alakja véges az időben:
Erőszakkal ne higgy nagyszerű jövőben!

IV/107. A leghasznosabb gondolatok

Mi a legfontosabb? Gondolj halálodra!
Ellenségként tör rád e változás sodra.

IV/151. Az igazi bölcsesség

A menny kapujában nem segít bölcsesség:
Izzó szeretet csak, s életed, mint egység.

VI/205. Az elveszett őrtálló

Lenyilazzák az őrt, ha alszik a vártán,
Csak, ki elég éber, juthat túl halálán.

IV/215. Az időbeliség nem érti az örökkévalót

Tér-idő, míg elméd kalodába zárja,
Istent csak álmodja, hogy örök hazája.

IV/224. Az Egyetlen-egység elérése

Ha kivonulsz végre a sokféleségből,
Istenhez fordulván, az Egységbe érsz föl.

V/15. A kárhozat a lényben lakik

Ha az elkárhozott a mennybe felmenne,
Ott is csak kínlódná, ott is pokol lenne.

V/23. Nem gyors az idő

Fut az idő – véled –, de szárnyalni láttad?
Világlátásodhoz kötött látszat-várad.

V/52. Te magad legyél a menny

Nem visznek a mennybe, kár úgy tülekedned!
Váltig hívod, mégsincs, ha előbb nincs benned.

V/55. Isten nem bünteti a bűnöst

Nem Isten büntet, a bűn lesz szenvedéssé:
Erényed emléke elrothadt vetéssé.

V/63. Istenben nincsenek esztendőök

Istennél ezer év: egy pillanat léte,
Mert idő felett áll, s az is, ki ezt értse.

V/64. Magunknak szolgálunk, nem Istennek

Nem Istent szolgálják: böjt, ima, aszkézis,
Ott élnek a szentek, hol szent vagyok én is.

V/92. Isten semmit sem lát előre

Hazudsz, ha azt mondd: Isten lát előre!
Hülye elméd csak e jövőképed őre.

V/127. A lélek az idő felett áll

Lelked örök szellem, időlét feletti:
De kezdettelenné csak most tudod tenni.

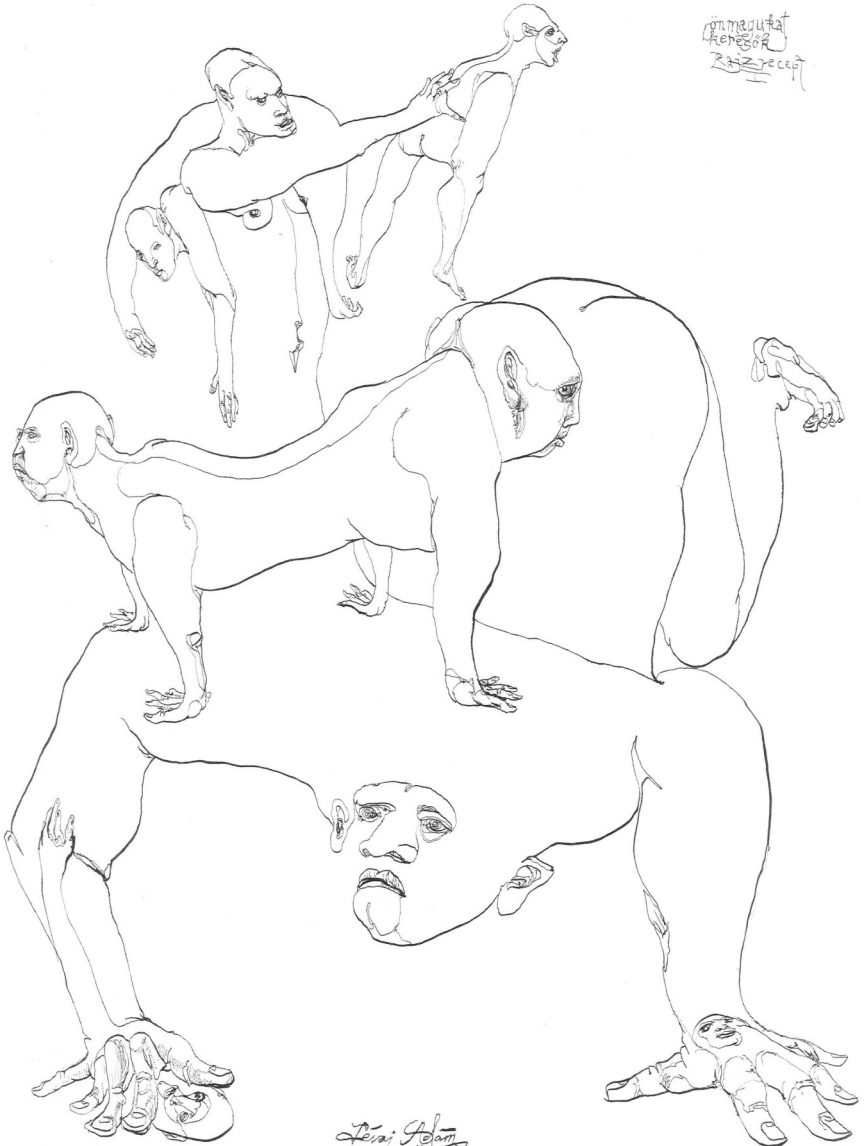
V/136. A bölcs számára minden egyenlő

A bölcs elfogadja, csendben, békésen vár:
Isten, vagy önmaga? Egy akarat ez már.

V/148. Az öröklétben minden egyszerre történik

Együtt és egymásban: öröklét hazája,
Nincs előbb vagy később, nincs időbe zárva.

imadul
kresna
Rizzeat

Rizzeat
2012

V/174. Amit egy szent tesz, azt Isten teszi benne

Amit egy szent megtesz, maga Isten teszi:
Virraszt, jön-megy, leül, víg, s kenyerét eszi.

V/179. Isten semmi újat nem tesz

Isten semmi újat nem tesz, bár úgy tűnik,
Hisz öröktől kész, mi lenni meg nem szűnik.

V/195. Istent a nem-cselekvésben találhatjuk

Légy nyugodt és szabad! Isten így lesz tied,
Mintsem, ha rohanva izzadt lelked viszed.

V/197. Isten: semmi és minden együtt

Nem taníthatsz másként: Isten semmi, s minden.
Bármí, az még nem Ő, s ami nem, még sincsen.

V/200. Amit szeretsz, azzá leszel. (sz. Ágoston nyomán)

Barátom, mit szeretsz, lesz végállomásod.
Isten, hogyha Istent föld, ha azt imádod.

V/227. Az egyenlőség

A szentnek egyforma: egészség, betegség,
Hisz Istenben nincs más, csupán létteljesség.

V/233. Amikor az ember: Isten

Istenben Istenként voltam, s így születtem,
Majd magam elhagyván, visszaúttá lettem.

V/261. Isten mindenhol van, mégsem azonos semmivel

Semmivel sem közös Isten valósága,
De az ördögben is rátalál magára.

V/263. A poklot is meg kell ízlelni!

Pokol tornácát is, míg élsz, felkeressed!
A halálban késő: így benn leled veszted.

V/325. Mikor megy végbe a mennybemenetel?

Halál, feltámadás? Istennek benned kell!
Másképp sosem jön el a mennybemenetel.

V/332. Hová jut, ki Istenben végzi?

Ha Istenben végzem, csupán visszatértem,
Mert az öröklét volt kezdetem, s lett végem.

14

VI/20. Ami időleges, a füsthez hasonló

Füst, mi időbeli, s ablakod, ha nyitva,
Szellemi szemeid a könny megvakítja.

VI/119. Az isteni és az Isten-nélküli kedély

Benned nincs Belőle? Úgy célod nem Isten.
Így marad mindaddig, míg másrt értesz kincsen.

VI/128. Aki Istenhez akar menni, Istenné váljon

Isten légy, így tudsz majd Istenhez kerülni,
Istennel csak Isten képes egyesülni.

VI/145. A szokatlan erény

Isten szól: szállj alá, hogy felemelkedjél,
De így cselekedni, nincsen ritkább ennél!

VI/212. Őrült, aki nem hite szerint cselekszik

Csak őrült lehet ki, bár hisz öröklétet,
Teste-lelke mégis az időbe tévedt.

(Fordította: Padányi Gulyás Gábor)

Federico
Cipriani
Ravenna
II

Federico
Cipriani
1913

Különleges és egyedülálló személyiségekkel kapcsolatban gyakran szoktuk azt mondani, hogy nem a megfelelő korban született, hanem megelőzte korát: olyan gondolatokat fogalmazott meg, olyan műveket alkotott, amelyek nagyságát

16 Buji Ferenc

ANGELUS SILESIUS

csak évtizedek vagy évszázadok múlva tudják értékelni. Vannak azonban olyan személyiségek is, akik nem azért nem születtek a megfelelő korban, mert megelőzték korukat,

hanem mert egy már letűnt kor elfeledett tudása virágzott ki bennük, s ezért idegenek saját korukban. Ilyen ember volt Johannes Scheffler (1624–1677) is, akit a világ írói nevének Angelus Silesiusként, vagyis a Sziléziai Angyalként ismert meg, s aki ugyan a 17. században született, mégis a középkor végének misztikus tradícióját fogalmazta újra. Annak ellenére ugyanis, hogy Angelus Silesius Jakob Böhme (1575–1624) egyik legközelebbi tanítványán és első életrajzíróján, Abraham von Franckenbergen (1593–1652) keresztül közvetlenül kapcsolódott Böhme iskolájához, s hogy szóhasználatában időnként megjelenik a jellegzetes böhmei terminológia, mégis távol állt tőle Böhme teo- és kozmofífiája. Angelus Silesius – mindenekelőtt főműve, a *Kerubi vándor* alapján – olyan, mintha a háromszáz évvel korábbi eckhartianus misztikának, a *deutsche Mystik*nek lett volna egy kései képviselője, akiben újra felszínre törtek e középkori misztikus hagyomány legfontosabb eszméi, méghozzá epigrammatikus tömörséggel. És talán nem véletlen az sem, hogy Eckhart mester és Angelus Silesius újrafelfedezése pontosan ugyanakkor indult el: az 1800-as évek derekán.

Angelus Silesius tehát a középkori misztika kései, barokk kori leszármazottja és nagy összefoglalója. Nem az volt a küldetése, hogy újat hozzon, hanem hogy a régit összefoglalja. Ámde abban, ahogyan összefoglalta, mégis újat hozott. Itt nem elsősorban a költői formáról van szó, hiszen gondolataik kifejezéséhez más misztikusok is éltek ezzel az eszközzel – gondoljunk itt csak Új Teológus Szent Simeon (949–1022) himnuszaira, Jacopone da Todi (1233k–1306) laudáira vagy Keresztes Szent János (1542–1591) költeményeire. A misztika a maga belső túltelítettségében mindig is hajlamos volt a lírai túlcsoordulásra, a kereszténység határain belül éppúgy, mint azokon kívül. Angelus Silesius esetében azonban kissé más a helyzet. Az ő költeményeiben – különösen a *Kerubi vándor* párverseiben – a költői forma teljesen alárendelődik a gondolatnak. Jellegzetes irányköltészet ez, de spirituális irányköltészet. Forma és tartalom azonban tökéletes egységbe olvad ebben a költészetben. Éppen ez az egyik oka annak, hogy a gondolat intenzitását az általa választott költői forma rendkívüli mértékben képes felfokozni. Ez az, amiben Angelus Silesius egyedülálló: nála minden egyes párvers a villámfény hirtelenségével és intenzitásával képes

megvilágítani az utat annak számára, aki járni akar rajta. Ezek a költői aforizmák a maguk gyakran paradox mivoltában nem egyszerűen összefoglalják a keresztény élethez szükséges tanításokat, hanem magasabb síkra is emelik azokat. Szinte azt lehetne mondani, hogy Angelus Silesius tolmácsolásában még a leghétköznapibb tanítások is valami különleges, addig ismeretlen ízt 17 kapnak: az olvasónak az az érzése, mintha akkor és ott találkozott volna velük először, még ha egyébként ismeri is őket. S ha mindehhez hozzáadjuk még azt is, hogy Angelus Silesius nemcsak a hétköznapi keresztény tanításokat volt képes magasabb síkra transzponálni, hanem a keresztény, és különösen a késő középkori dominikánus misztika legfontosabb és legmélyebb tanításait is esszenciális módon fogalmazta újra, akkor rögtön előttünk áll, hogy mi az, amiben Angelus Silesius előd és utód nélkül áll a keresztény misztika történetében.

Még akkor is így van ez, ha a misztikatörténeti munkák és misztikus antológiák elég gyakran hallgatni szoktak Angelus Silesiusról. Nem könnyű meghatározni ennek az okát. Talán szerepe lehet ebben annak is, hogy Angelus Silesius misztikus mivoltával kapcsolatban kétségek merülhetnek fel: nem lehet tudni, hogy mindabból, amit megírt, mennyit élt meg. A költői művek mindig kiváltképpen alkalmasak olyan eszmék megfogalmazására, amelyek a költőnek csupán magasabb régióiban, az eszmék és eszmények szintjén kapnak helyet, mindennapi életében nem. A költészet terén az ihlet, az intuíció függetlenítheti magát az embertől. Az, ami a költő számára – Hamvas Béla kifejezésével élve – *metapoeszisz*, vagyis olyan költészet, amelyben a költő meghaladja az embert, s amelyben olyan dolgokat is meg tud fogalmazni, melyek fölülte állnak önmaga tényleges tudásának és tapasztalatának, a prózaíró számára már hazugság volna. És Angelus Silesius prózai írásai egyáltalán nem tanúskodnak arról, hogy elérte volna a belső életnek azokat a magasságait, amelyeket a *Kerubi vándorban* megfogalmazott. Éppen ellenkezőleg: arról tanúskodnak, hogy szenvedélyesen vetette bele magát olyan külső, mondhatni „egyházpolitikai” ügyekbe, amelyek nehezen engedik, hogy valaki a lélek belső világában nyugodtan szárnyalhasson. Nem érdeklődésének tárgya, vagyis a protestantizmus és a katolicizmus, a reformáció és az ellenreformáció párharca jelenti itt a problémát, hanem az a *szenvedélyesség*, amellyel ezen ügy felé fordult. Életrajzából tudjuk, hogy Angelus Silesius aszketikus életet élt, élete utolsó éveit kolostorba vonulva töltötte, törekedett arra, hogy az általa megfogalmazott eszméket meg is valósítsa, és bizonyára voltak is misztikus tapasztalatai. De egészen más törekedni e célok felé, és egészen más el is érni őket; egészen más misztikus tapasztalatokkal rendelkezni, és egészen más egy misztikus utat többé-kevésbé végigjárni. Angelus Silesius talán mint ember még a szentség fokát sem érte el, pedig jól tudjuk mind Johannes Taulertől (1300k–1361), mind Keresztes Szent

Jánostól (1542–1591), hogy a szentség vagy szentéletűség csupán egy alacsonyabb foka annak az isteni tökéletességnek, amelynek a csúcán a célba ért misztikus van. Mert „az erény [szentség] a lélekhez tartozik; a szellemben viszont már nincs erény, mint ahogy nincs erény Abban sem, Aki túl van a szelle-
18 men” (Plótinosz, Enn. I.2.4).

Ezen felül a *Kerubi vándorból* teljes mértékben hiányoznak a misztikus út egyes fokozataira való utalások éppúgy, mint ahogy ennek természetes következményeképpen hiányzik belőle azoknak a misztikus tapasztalatoknak – elragadtatásoknak, látomásoknak, természetfölötti kinyilatkoztatásoknak – a leírása is, amelyekkel a misztikus szerzők műveiben gyakorta lehet találkozni. A misztika kísérőjelenségei ugyanis mindig a misztikus út egyes fokozataihoz, állomásaihoz kapcsolódnak, magának az útnak a kísérőjelenségei; a célba ért misztikus már híjával van ezeknek. Például szinte minden misztikus műben megjelenik a Keresztes Szent János által „a lélek sötét éjszakájaként” leírt állapot mint a misztikus út legmarkánsabb állomása – erre viszont Angelus Silesiusnál semmi utalást nem találunk. Önmagában véve ebből természetesen helytelen lenne arra következtetni, hogy Angelus Silesius nem volt misztikus, hiszen mindezek például Eckhart mester életművéből is hiányoznak (éppen ezért az ő esetében is voltak olyanok, akik kétségbe vonták misztikus mivoltát), viszont ez nagyon is indokolja, hogy Angelus Silesius mint a keresztény misztikus irodalom egyik legkiemelkedőbb, legerőteljesebb nyelvezetű szerzője miért nem kapott irodalmi teljesítményének megfelelő rangot a Katolikus Egyház misztikusai között, illetve műve miért nem kapja meg az őt megillető helyet a misztikus irodalomban.

Az evangélikusból katolikussá lett Angelus Silesiust azonban nemcsak a misztikatörténet kezeli meglehetősen mostohán, hanem saját választott egyháza, a Római Katolikus Egyház is. Ebből a szempontból jellemző, hogy míg a *Magyar Nagylexikon* önálló szócikket szentelt neki, addig a *Magyar Katolikus Lexikon* a maga tizenöt kötetében nem szorított helyet számára. Mi lehet az oka annak, hogy Angelus Silesiust a mai Katolikus Egyház nem érzi igazán a magáénak? Mindenekelőtt talán az, hogy a mai, ökumenikus lendületben lévő Katolikus Egyház már nagyon messze van az ellenreformációnak attól az egyháztól, amely a protestantizmustól vissza akarta hódítani a híveit. Érthető hát, ha egy ilyen egyház részéről nem számíthat túl nagy szimpátiára egy olyan személyiség, aki az ellenreformáció küzdelmeibe teljes szívvel vetette bele magát. Mert ha a mai egyház nem azonosítja önmagát az ellenreformáció korának egyházával, még kevésbé kíván felvállalni egy olyan személyiséget, aki ebben a küzdelemben oroszlánrészt vállalt.

Másrészt a Katolikus Egyháznak mindig is fenntartásai voltak a misztikusokkal szemben. A misztika kezdettől fogva olyan területnek számított, amely valamiképpen független volt az egyház történetileg és teológiai alapon megalapozott

rendjétől, s ha egy misztikus mégis elfogadta ezt a rendet, akkor az egyszerűen saját személyes döntése volt. Ha „a Lélek ott fúj, ahol akar” (Jn 3,8), akkor a misztika kiváltképpen olyan terület, amely lényegi értelemben nem zárható egy intézmény határai közé, s ha a célba ért misztikus túlnő az intézményi határokon és egészen az isteni határtalanságig emelkedik, akkor ezáltal akaratlanul is kihangsúlyozza azt, amit egyébként sem lehet kétségbe vonni: az egyház út- és eszközszerűségét, s ez által relativitását. Így aztán a közhiedelemmel ellentétben a misztikatörténeti és -elméleti munkák zömét sem egyházi szerzők, teológusok írják. Különösen vonatkozik ez az eckhartianus misztikára. A legutóbbi idők két legnagyobb misztikatörténeti összefoglalójának szerzői közül az egyik irodalomtörténész (Kurt Ruh), a másik teológiai képzettségű világi vallástörténész (Bernard McGinn). *Ad absurdum* még hívőnek sem kell lennie annak, aki késztetést érez magában a misztikatörténettel való foglalkozásra. A misztika az irodalom- és eszmetörténetnek éppoly tárgya, mint az összes többi. Azzal, hogy az egyház gyakorlatilag lemondott a misztikáról mint olyan területről, amely saját illetékességi körébe tartozik, nemcsak megfosztotta önmagát attól a csúcsponttól, amelyben beteljesedhetett volna, hanem egyik legnagyobb értékét kiszolgáltatta a profán vallástörténetnek, vagy ami még ennél is rosszabb, az irodalom- és kultúrtörténetnek. S ha egyszer a misztikát belevetették a kultúra hatalmas olvasztótégelyébe, akkor innen már csak egy lépés, hogy egyrészt a neuropszichológia, másrészt a kulturális antropológia 20–21. századi „levellerei” olyan szinten fogalmazzák újra, amely lényegét tekintve már éppen annyira szub-kulturális, mint amennyire szub-antropológiai. Mert „a minimalizmusnak is van iránya: ez az irány éppen a minimum felé tör. Ha egyszer a szellemet lefokoztuk kultúrává, csak idő kérdése, hogy az új határokon belül a kultúra minél szűkebb értelmezése győzedelmeskedjék” (Tábor Béla).

De van egy harmadik oka is annak, hogy Angelus Silesius miért nem kapta meg az őt megillető helyet a katolikus misztikahagyományban. Fentebb már szó volt arról, hogy Angelus Silesius mintha csak a 14. századi eckhartianus misztika 17. századi kvintesszenciális összefoglalója lett volna. Bár Eckhart mester művei – különösen német nyelvű munkái – akkoriban még nem voltak hozzáférhetőek, de Angelus Silesius jól ismerte Tauler beszédeit, márpedig a korabeli Tauler-kiadásokban Tauler neve alatt tucatszámra fordultak elő Eckhart-beszédek. A szűkebb értelemben vett eckharti és a tágabb értelemben vett eckhartianus létmisztikának azonban nagyon erős „spekulatív” jellege volt, ami azt jelenti, hogy – az emocionális jellegű jegyesi misztikával ellentétben – olyan doktrinális-teológiai következményei voltak, amelyek a Katolikus Egyház dogmatikai kereteit feszegették. Nem véletlen, hogy e misztikusok közül senkit nem avattak szentté, az iskola „alapítójának”, Eckhart mesternek pedig számos tételét el is

ítélték. Angelus Silesius pedig, aki ennek a misztikának volt az örököse, hiába volt elkötelezett híve a Katolikus Egyháznak, sőt hiába kapta meg a sziléziai ellenreformáció neves alakjától – és egyúttal saját atyai pártfogójától –, Sebastian von Rostocktól, Breslau későbbi herceg-püspökétől főművére az egyházi 20 imprimaturt, mindig is gyanús maradt az egyház számára.

Angelus Silesius az angyalokhoz való vonzalmában is a középkor örököse. A középkori embernek még volt érzéke a mennyei hierarchiák, az ember és az Isten közötti létrendi fokozatok iránt. Mindenekelőtt jól látszik ez választott írói nevéből: a „Sziléziai Angyal”. Ugyanakkor a Sziléziai Angyal főműve a *Kerubi vándor*. A kerubok a háromszor három angyali kar közül az utolsóba tartoznak: a trónusok, a kerubok és a szeráfok közé. Két okra is gyanakodhatunk azzal kapcsolatban, hogy miért nem a „Szeráfi vándor” címet adta művének. Először is Angelus Silesius bizonyára tudta, hogy műve, vagy inkább ő maga még nem tartozik a legmagasabb angyali kategóriába, nem a lángoló szeráfok jegyében született. Tehát a címválasztásban szerepe lehetett valamiféle szerénységnek vagy inkább realiztikus hozzáállásnak. De a döntő szempont aligha ez volt. Okkal gyanakodhatunk arra, hogy a fő szempont a keruboknak a keresztény angeológiai hagyományban betöltött helye és szerepe volt. Míg ugyanis a szeráfok a szeretettől teljesen átízott istenszerű létnek felelnek meg, a kerubok egy „hűvösebb” és intellektuálisabb rendjét képviselik az angyaloknak. És pontosan ez az, amelynek révén kapcsolatba hozhatók azzal a spiritualitással, amely a *Kerubi vándort* áthatja. Szent Ágoston (354–430) a kerubokat úgy írja le, mint akik „a megismerés teljességét” birtokolják, Nagy Szent Gergely pápa (540k–604) szerint pedig a kerubok „a megismerés teljességét képviselik, és ezeket a legmagasabb rendű angyali seregeket azért hívják így, mert telve vannak egy olyan tudással, amely annál tökéletesebb, minél mélyebben tudnak belepillantani Isten dicsőségébe”. Dionüsziosz Areopagitész (5–6. század) szerint „a szeráfok szent neve a héber nyelv ismerői szerint »gyújtókat« vagy »hevítőket« jelent; a keruboké viszont a tudás teljességét vagy a bölcsesség kiadását”. Majd még hozzáteszi: „A kerubok neve azt jelenti, hogy megismerik és láthatják az Istent, hogy fel tudják fogni a legfelsőbb megvilágosítást, eredeti erősségében szemlélhetik az ősisteni ragyogást, betelnek a bölcsé tevő ajándékkal, és a kapott bölcsességet kiárasztva nagylelkűen közlik a másodrendű lényekkel.” Nem tudhatjuk, hogy konkrétan ezeket a gondolatokat ismerte-e Angelus Silesius, de a középkori kereszténység műveiben gyakran találkozhatott ehhez hasonló gondolatokkal. Amit viszont egészen biztosan ismert, az Johannes Tauler egyik beszéde, amelyben a prédikátor a kilenc angyali rend alapján mutatta be az ember Isten felé vezető útját. Tauler a kerubokkal kapcsolatban azt mondja e beszédében: a kerubok „egyetlen hirtelen felvillanással a maguk isteni fényével világítják be az emberek lelkét. Ez a villanás keresztül-kasul átjárja őket, és szívük annyira betelik a fénnel, hogy ha

kellene, az összes embert képesek lennének megítélni, noha megvilágosodásuk csupán egy pillanat műve. Viszont minél gyorsabban megy végbe ez a megvilágosodás bennük, annál igazabb, nemesebb és biztosabb lesz.” A keresztény angeológiai hagyomány fenti szavaiból és Tauler beszédéből immár világosan látszik, hogy a jelen mű címe miért az, hogy *Kerubi vándor*; 21 pontosan azért, mert egyfelől a kerubok ahhoz a *megismeréshez* és *bölcsességhez* kapcsolódnak, amelynek jegyében e mű született, másfelől pedig mert ezt a tudást a költő hirtelen felvillanó intuitív belátások formájában fogalmazta meg, melyek minél gyorsabban születtek meg benne, annál igazabbnak, nemesebbnek és biztosabbnak bizonyultak.

Az a tény, hogy a *Kerubi vándornak* magyar nyelven már két részleges kiadása volt (1991-ben Kurdí Imre és Tatár Sándor, 1999-ben pedig Kulcsár F. Imre fordításában), s hogy a teljes mű Padányi Gulyás Gábor fordításában (2002) viszonylag rövid idő alatt immár a második kiadását éri meg, világosan mutatja, hogy a mai keresztény embernek szüksége van saját hitének arra az eleven, friss bemutatására, amelyet e munkában találhat. A *Kerubi vándor* olyan mű, amelynek megszólító erejével a spirituális irodalom kevés darabja kelhet versenyre. Minden egyes párverse egy-egy fontos keresztény tanításra irányítja az olvasó figyelmét, de nem teoretikus értelemben, nem elvi síkon, hanem közvetlenül az olvasó szívének szegezve mondanivalóját. Ráadásul miközben Angelus Silesius sikerrel kerüli el a teoretizálás veszélyét, a keresztény tanításokat – a maga gyakran ellenpontos és paradox szerkesztésmódja révén – erősen intellektuálisan mutatja be. A *Kerubi vándor* tehát nemcsak gyakorlatias, hanem egyúttal intellektuális is, vagyis egyszerre van jelen benne a spiritualitás és az intellektualitás (Angelus Silesius ebben is az eckharti misztika örököse), s így befogadása az olvasó részéről is feltételezi a gondolkodást, az olvasottak alapos megfontolását, legmagasabb tanításai pedig az eckharti misztika bizonyos fokú tárgyi ismeretét is. Ha a misztikus út és annak egyes fokozatai nem is jelennek meg benne, annál hangsúlyosabban kapnak helyet azok az eszközök, amelyek mind az egyszerű hívőt, mind a misztikust egyre magasabbra emelhetik a tökéletesség útján. De akárkikhez is szólnak ezek a versek, a keresztény életet sohasem állapotként mutatják be (mint ahogy az *de facto* a hétköznapi vallásosságban megjelenik), hanem útként, egy folyamatos tökéletesedési folyamatként, mely beláthatatlan magasságokba vezeti az embert:

*Bármit elértél is, megállnod nem szabad,
Ki a fényre tekint, mindig tovahalad. (3:232)*

RAFAEL ARNÁIZ
BARÓN PIHEN

1.

Nincsenek kerülőútjaink.
Ki-bejárunk egymásban.
Szavaink útmutató táblák.
Máskor vértől ihletett
hétköznapi jószág. Ti
mégis kívül akartok
mindent. Azt is, ami benti.
Bevaló. A Kint épp az,
mi legbelülre igyekszik.
Hidegből a melegbe.
Nem akar megfagyni.
De ti nem engeditek őt
szabadon kószálni, mint
nemesvadat a pusztán,
egyedül. Mintha szöges
bakancsban lépkednétek
vastag szőnyegen. Bársony
a szögekre tapad, s megállít.
Összegabalyodtok.

2.

Trappista vagyok. Föl-
nevetek – Pista vagyok.
Mint a *Tarlórépa*.
Bolondját járatja velem,
én meg a konyhán szépen
megpucolom. Fokról-fokra
fehérebb, hogy hullik róla
a föld. Nem titkolta örömét,
s én sem. Egyszerű ez.
Naponta tucatnyi ilyen.
Ahogy nyitom-csukom a
kolostor öreg kapuját.
Nem nyikorog. Pille nehéz.

3.

Jön Milfort. Arcáról
olvasom, léptenként
lengi körül, mit fog
kérdetni. Nem hiszi el,
nekem nincsenek jó
válaszaim... Mid van?
Alig valamim. Fölfortyan.
Sietősen tart be a kertbe,
ellassul, jön visszafelé.
... Arról, amiért nem
szívlel, nem én tehetek.
De most megsegítem:
gyere csak, nyújtom
tenyerem. Hagyd el,
s hagyd ott magadat.
Néz rám, érti, mosolyog,
odaszól: Rafael, ez az
Arnáiz kőpadon ülve
piheni ki az imádás
fáradalmait, igazam
van?... Igazad, testvér.

A BŐR KÉKJE

Vitorlát bontanak a hasonlatok.
A bőr megérti, hogy ő egy tő.
Eget emelhet
a kézből,
mely megérinti.

Orsolya Kalász
Hagyományok
és újítások

Orsolya Kalász
2011

Takács Zsuzsa nemrég megjelent kötete, a *Tiltott nyelv* már a fedőlapon kérdésekkel szembesít: hogyan lehet egy nyelv tiltott, mit foglalhat magában egy teljes kötet, melynek önmeghatározása a kötet textúrájának tiltását hordozza? A további megfontolások pedig érinthetik a kérdést: miért áll egy korábbi vers címe egy majd tíz évvel későbbi kötet fedőborítóján. Ez az öndialógus egyfajta visszatérő szerkezetet hoz létre ebben a költészetben, mely

Szalagyi Csilla 25

A TRAGIKUS ÉS A ROMANTIKUS

Takács Zsuzsa: *Tiltott nyelv*

önmagát apróbb változtatásokkal meg-megújító folyamatként is leírható. A kötet rétegződése és megjelenése tehát nem csupán a legutóbbi kötetet, *A test imádása*. *Indiát* idézi, de a 2004-es *Üdvözlégy, utazás!* címűt is: hasonló szerkezetben épül fel a kötet, minthogy négy ciklus található benne, előtte egy bevezető verssel. Az ismétlés és a költemények új kontextusba helyezése nem idegen Takács Zsuzsa poétikai megfontolásaitól, s ekkor a címadó motóvers mellett gondolhatunk *A test imádása*. *India*-kötet *Maszk II.* ciklusára, mely egy korábbi kötet válogatását tartalmazza. A visszatérés spirális szerkezete szerint írható le tehát e három legutóbbi kötet meg-megújuló lánc, melyben a versek egymással és más költészetekkel, prózai szövegekkel is dialógusba kerülnek. Ezt jelzi a gyakorta megforduló vendégszöveg-jelenlét, mely egyidejűvé emeli a térben-időben különállót. Így alakulnak a Babits-metáforák az *Egyszer csak* című költemény, sőt *A gyász előérzete* ciklus alapmetáforáivá. Az olvasmányok beszivárgása az élet szövetébe („Hol olvastam ezt?”) lazítja a sorok szerkezetét, a talált és teremtett metáforák pedig rendezik a világ térszerkezetét: a „kinn feledt nyugágyban az éjszaka felé fordítva arcodat lehunytt szemmel pihensz” (*Vizitáció*), vagyis a Pilinszky-metáfora előhívja az *Apokrif* kapcsolódó szakaszait, s ezáltal felerősíti a költemény kövé dermedő folyamatit: „Csempévé válni a metróállomás falán, hogy / minden érintés feltorlódjon bennünk, ne / tudjuk nem érezni őket, és ne akarjunk leesni”.

A kötet borítója vezeti a befogadói figyelmet, s ezen haladva két pólus különösen jellegzetes: a kép és a cím által megjelölt. A nyitókép – melyet a korábbi kötetekhez hasonlóan ismét Szilágyi Lenke fotója díszít – egy fekete-fehéren megjelenő, tojásformájú köre fókuszál. Ez egyszerre mutat egy elidegenítő gesztust – különösen a nappali fénytől való megfosztottságban, így a színekről való lemondásban –, másrészt reciprokát is, hiszen rövid bepillantást enged a líra centrumába: a jéggé dermedés, a megkövülés metamorfózisába. Ahogy a *Test imádása*. *India* kötetből megismételt, Camille

Claude emlékére írt versben olvasható: „Túlzottan meleg a kabátod, Rodin! Ujjaim alatt márványfejek rejtőznek, és minden / erőmet össze kell szednem, hogy / kiszabadítsam őket a megkövült tojásból. Ám ha a fagy fölenged, / és szívemen megtörik a jég, elveszek mindörökre és velem / együtt a tojásban fuldoklók is.” (*Egy beszélgetésre*). A feltárt önellentmondást, mely a hőérzetek hagyományostól eltérő kezelésében nyer kifejezést, a kő metamorfózisa oldja fel. A hideg, a jég, a dermedtség válnak kényszerű vágyott, életalkotó tényezőkké, távol a melegséget, bizalmat, szenvedélyt jelző metaforáktól. Az élet halál, a halál élet, s a paradoxonok működtetése meghatározóvá válik a kötet egészében. A romantikus ugyanis mindig a tragikust készíti elő, *előérzetszerűen*. Ez tehát az egyik meghatározó jelentésrétteg, amely – a kötet egészét, mint műalkotást tekintve – felhívja magára a figyelmet. Ezen kívül a borítóképen bepillantás nyílik a kavics szemcséi közé, s miközben a feketének és fehérnek számtalan árnyalata, de sosem a tiszta színe látszik, ugyanúgy a kontúrok élességének és homályosságának különbsége a szemcsék elhelyezkedésének megannyi változatát tárja föl. A képen nincs fekete és nincs fehér, csak a két szín keveredésének széles palettája. Az oppozíciókból (kicsi-nagy, homályos-éles, fekete-fehér, kint-bent) oximoronok végtelen alfajai válnak, megelőlegezve Takács Zsuzsa poétikájának egyik *alapkövét*, az említett retorikai alakzatok kedvelését. „Élhetünk / volna úgy, mintha éltünk volna.” Élet (vagyis szerelem) és halál (a kiüresedés, elvesztés, hiány) ellentétei között, de különösen a halál általi érintettség vonzásában-taszításában mozognak a versek.

A másik pólusra térve, a címként választott *mottóvers* utal arra a költői gesztusra, melynek eredménye a költőnőtől ismert intellektuális-rejtőzködő nyelv alkotása, mivel a „Tiltott nyelv, amelyen gondolkodunk, / de ha már gondolkodunk is, nem szabad megszólalnunk rajta” olyan mérhetetlen ellenállást jelent a kifejezésben, amely a végsőkig fokozza az önfeltárlkozás ellehetetlenülését. A közvetlen megszólalás elutasításának belső sürgetése a kötet egészére jellemző nyelvi kóddá válik. A kerülőutak keresésének eredménye pedig az a változó identitású szubjektumokkal rejtjelező költészeti nyelv, amely végül mégis közös nevezőn beszél: a kívülálló barát, a szerelmes nő, a dermedtségben élő vad valamiképp a tragikus és a romantikus egymáshoz való viszonyát értelmezi.

A mottóvers regisztereit a kötetben a *Vizitáció* képviseli. Erőteljes retorikája a Takács Zsuzsa költészetben szemantizált egyes szám második, önmegszólító és a többes szám első, mint a közös sorsvállalás, a hiányban való közösség felvállalásában alakuló személytelensége alkotja. Ismét két megszólalási forma, melyek ebben a költészetben az éntől való távolságot teremtik meg, s a mottóvers kijelentéseinek erejével szólnak: tényeket közölnek, szikárok, ellentmondásra nem hajlanak. Az öngúny („kétségbeesésünk mégis

ostoba”) és önirónia („fényérzékeny növények”) a *Vizitáció*ban ismétlődik: „Altatókba menekültél előle, vagy torkodban / lüktető szívvel vártad, hogy föltehesd / kérdéseidet. Ha féltél, hát attól, hogy / válaszol.” Ezt fokozza a dőlt betűvel jelzett vendégszöveg-jelenlét, mely által a halálról való gondolkodás kitágul a színekben – „tágas és reflexív lilában” –, mű- 27
nemben – „Isten lett megszólalásunk színpadi apropója” – és az irodalom felől a képzőművészet felé nyílik a tér: „Vágyunk az újabb megkövülések után”. A *Vizitáció* – megszólalásmódjában, retorikájában – kissé kakuktojás, de pontot tesz a ciklus ívére, mintegy *kitekintve* a halál szétterülő, elnyújtott pillanatára.

Az *Emlékezőgyakorlatok* című első ciklus a megszólalások széles palettáját mutatja. Míg hívószavai: az emlékezés, kívüllállóság és nehéz sors, mindezt életrajzi beszámoló, ekfrázisz és fiktív levél formájában tárja az olvasó elé. A „Hol olvastam ezt?” (*M. emlékére*), Hol láttam? Honnan ismerős? Mi lehet? – kérdések mindvégig feszültséget teremtenek ebben a lírában, melyet helyenként felold egy alcím, utalás, máshol azonban csak a dőlt betű jelzi a kérdések felvetődésének jogosultságát. Tematikájában és összetartozásában ez a ciklusok közül a leginkább változatos képet mutató. Közös nevezője talán a szenvedéssel, a nehéz sorssal való szembesülés-találkozás, melyeket változó felületek adnak hírül. Ezek közül igen hangsúlyos a szerelmi tematika jelenléte. Mit mondanak Wally Neuzil, Camille Claude és még más, meg nem nevezett női megszólalók monológjai? Hogy „(a szerelem az élet-emre tör)”? (*Egy beszélgetésre*). Vagy: „nekem végem, és ez lesír rólam.” (*A látásról*), tehát a szerelem dinamikájának életellenes aspektusait vázolják? Inkább: romantikus és tragikus összetartozását emelik ki. Megelőlegezik a *Gyász előérzetében* vázolt elvesztés költeményeit, így ezek a versek, az *Emlékezőgyakorlatok*-ciklus költeményei java részt a rövid, epizódyszerű versekkel állnak kapcsolatban, jelentésük is ezek felől körvonalazódik. Mégis fontos megjegyezni, hogy ez a tragikus hangoltság, a tragikum jelenléte szinte az első kötetektől része Takács Zsuzsa költészetének: a tragikum belülről fakadó, a poétika belsejéből táplálkozó kifejezési forma.

A két ciklus motivikusan és kontextuálisan is kapcsolódik egymáshoz, színekészletében – a „kék, kék, Máriakék” és a „Zöldmintás, meissenai porcelánból zöld angol teát iszom. Zöld, akár a fák tavasszal” (*M. emlékére*) –, mely színek megrögzött ismétléssel megelőlegezve magyarázzák a gyász ciklusának színválasztását: *Egy égszín szármoly*, „Nem húzok fekete úszósapkát, / veszek inkább reményzöldet!”. A kontextuális összefonódás a hőérzetek és a materialitás ürügyén bontakoznak ki. A kő nemcsak mint megdermedés és metamorfózis – kőből műalkotás – anyaga válik fontossá, mint a kimondhatatlan,

elbeszélhetetlen, leírhatatlan metonímiája, de a költői hagyományra is ráirányítja a figyelmet. A már említett két név, melyek eddig is meghatározók voltak ebben a költészetben: Babits Mihály és Pilinszky János. Babits költői

28 jelenléte nem igényel hosszás bizonyítást, hiszen a *Gyász előérzete*-ciklus mottóversét adja *Psychoanalysis Christiana* című költeményének egy részlete, s a halál beálltának poétizálása az *Egyszer csak* költeményben innen meríti kulcsmetaforáit: „Egyszer csak megeléged. / Lesz majd sírás, rettegtem / előre, ha majd az Ég királya / beállít szobros csarnokába / – és lett. Süt a kültéri Nap.” Két regiszter, a vallomásosnak („rettegtem”) és a távolságtartó, szinte teremtői kijelentéseknek („és lett”) keveredése, melynek kiindulópontja egy elképzelt dialógus („megeléged”), s végpontja a kint-bent ellentéteiből táplálkozó hideg fény rideg leírása, az abszolút személytelen („Süt a kültéri Nap”). Az „előérzet” valóságot ölt, a személyes személytelenné válik, a szeretett személynek csak üres teste marad. S miközben a művészet átstilizálja a veszteséget (ahogy a Babits-idézetben is: „Szenvedni annyi, mint diadalt aratni”), a tragikusan, melyet a beszélőnek át kell élnie, úgy tűnik, nem segít. Részben kiolvasható ez a következő, *Utóirat* című versből, mely az álom retorikájával a valóságosat emeli a víziók tárgyává: „Mint háborodott, kolompolva / föl-alá jár a villamos. Keres / egy elveszettet az éjszakában.” Másrészt utal erre a betölthetetlen hiányra a folytonosan jelenlevő többes szám első személy, mely csak társul szegődik a hiányban szenvedővel való sorsvállalás által, ahogy a misztikus versben, a *Vizitáció*ban is: „Törekedésünk a szegénységre, és / kudarcunk, hogy nem vagyunk koldusok... Csempévé válni a metróállomás falán, hogy / minden érintés feltorlódjon bennünk, ne / tudjuk nem érezni őket, és ne akarjunk leesni”. A saját téma új és új megfogalmazásának sürgetése, új narratívákban való létrejötte működteti ezt a poétikát.

A *gyász előérzete* című ciklus a legegységesebb része a kötetnek. A megformált tudati szint az álom-ébredlét-víziók között mozog „Hajnali három óra volt. Két fekete / lepke szárnya súrolta arcomat, / ahogy a lakást körbejártam, két / undorító hirnök [...] A másik szívembe fészkelte be / magát, petéket rak, azokból / kelnek ki a hátralevő napok.” (*Fölríadtam*). Az álomszerű látomások gyakori jelenetezése nem meglepő a ciklusban, hisz Takács Zsuzsánál a szerelmi költészet rendre él azzal a szabad mozgással, az abszurd térnyerésével, melyet az álom szabad asszociációs retorikája megenged. A térszerkezet szempontjából a kinn és benn ellentétei formálódnak jelentéshordozóvá: „Holdverte árnyék, a fényverte / utcán állok, hogy beengedjenek” (*Ha érintene bárki*). Mindennek sajátos színezetet ad az ironikus kettős látás megjelenése, mely a külső tekintet leegyszerűsítő magyarázatával az önsajnálát lehetőségeit oltja ki: „Egy égszín számary az ágya / mellett. Térdelni tehették oda. / Térdelek hát, és közben látom / magamat: térdel szegény” (*Egy égszín számary*). Az érzékelés pedig a színeket hozza működésbe:

a fehér és fekete dominanciája, állandó kísértése és elkerülhetetlen velejárója között a remény, Szűz Mária színei ezek, melyekkel vigaszt és segítséget keres a beszélő. A színek hozta segélykiáltás azonban lassan a visszájára fordul: a kék üdeségét a Kék Golyó utca keltette asszociáció zavarja meg: „Ó, Kék Golyó! Végigszáguld a burkolaton, leüti, aki áll.” (*Ott járkáltál 29 altatás közben*), a zöld reménysége pedig lezárul a zöld szem tekintetének elérhetetlenségével: „Fekszel, sötét szempillád verdes, / de súlyos szemhéjadat nem / tudja fölemelni, nem ül meg / rajtunk tekinteted, a zöld madár” (*Huszonharmadik napja*). A halál veszteségét a kereszt üdvtörténetébe helyezve, ahogy ez az *Azt álmodom, hogy egy ismeretlen* című vers indukálja, kifejtettekké válnak a metaforák: „Azt álmodom, hogy egy ismeretlen / márkájú kocsit vezetek örült / iramban. Nincs rajta fék, nem is / értem, hogyan, megáll mégis / a keresztesződésben. Azután piros / jelzésnél vesztegtek (úgy tudom, / napok óta). Egy gép könnyөрületos / szívére bíztam magunkat.” S ezzel már a versciklus textúrája is megnyílik, mely a jég, vas és végül ismételt a kő anyaga alapján materializálódik: „Mint háborodott, kolompolva / föl-alá jár a villamos. Keres / egy elveszettet az éjszakában. / Fölemel egy rongydarabot / és elejti. Éles csörömpölés. A hó szilánkosra fagyott.” (*Utóirat*). A kő, mely a ciklus mottójául választott Babits-vers alapján épül a kötetbe, a túlvilági kontemplatív létezést köti össze a jelenvaló világ sírkő denotációjával, de egyben a Babits-Pilinszky-hagyomány alapilléreihez is társul: a *Psychoanalysis Christiana* utolsó versszaka – kissé önkényes szedéssel és a könnyörgő felkiáltás („Krisztus urunk, segíts meg!”) elhagyásával – összeköti az *Apokrif* már idézett soraival: „Sehol se vagy. Mily üres a világ. / Egy kerti szék, egy kinnfeledt nyugágy. / Éles kövek közt árnyékom csörömpöl. / Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.”, valamint különösen a következő résszel: „Akkorra én már mint a kő vagyok; / halott redő, ezer rovátka rajza, / egy jó tenyérszörny törmelék / akkorra már a teremtmények arca.”. A túlvilági létezés, a halál utáni állapot diadalmas vagy a fosztottság felé mutató elképzelése ér itt össze. Az *Emlékezőgyakorlatok* és *A gyász előérzete* ciklusok egyébe tartozását mutatja, hogy a kő, a jég az *Egy beszélgetésre* című versben lép még egyszer párbeszédbe. Ahogy erről már szó volt, az önellentmondásnak tűnő hőérzetek, a hozzá társuló érzelmi lefedettség nyer magyarázatot az anyagok által: „Ám ha a fagy fölenged, / és szívemen megtörik a jég, / elveszek mindörökké és velem / együtt a tojásban fuldoklók is.” A jég- és a szobortest lesznek életalkotó anyagok a szétfolyó víz és a jelentés nélküli kő ellenében. Egy további olvasatban pedig a férfi-női kommunikáció eredendő lehetetlenségét jelzi: „Te, mintha meg sem hallottál volna, mereven néztél az ablakon túlra” (*Épp elmentem volna*), ahol a tekintet a jelenléten túlra, az itt-nem-létre mutató

voltával a találkozás teljesületlenségét jelzi. Ugyanígy nem jut át a fény és a hang a haldoklóhoz: „Árnyak sodródnak, vakok / haladnak egymás mellett” (*Mától korán esteledik*). S az értelmetlen távozás tudomásulvétele kap tágabb kontextust: „s körvonalaidat veszítve, mint akinek ebben nagy gyakorlata van, eltűntél, hiába tiltakoztam” (*Épp elmentem volna*), ahogy a *párhuzamos versből*, az *Egyszer csak* címűből kiemelkedik a halál beálltával: „és lett.”.

A test a ciklusban mint haldokló test manifesztálódik. Annak az elnyújtott pillantanak mintegy kivetüléseként, mikor a test és lélek egymástól elválik, s a testen át megközelíthetetlené válik már a személy tudata. A gépek itt lépnek metaforikus mozgásba, mint életidegen („a gépek lélegzenek és alszanak / helyetted” *A gépek lélegzenek*), de létezés közelében tartó szerkezetek („Egy gép könyörületes szívére bíztam magunkat” *Azt álmodom, hogy egy ismeretlen*). Átmenetileg a gép lesz az életalkotó, így megismerésének, az élet kiszolgáltatottsága felidézheti az *Üdvözlégy, utazás!* kötet több költeményében vázolt könyörtelen úr-szolga viszonyrendszert, még ha mindez a bizalom légkörében zajlik is. A férfitest az elbeszélés tárgya, a gépek életben tartott objektuma, melyet a személy egyszer, épp halála által mégiscsak önnön hatóköre alá von: „megeléged”. A női attribútumok, mint a kísérés, szemlélés és siratás alanyai találják meg szerepüket, így teremtődik kölcsönös egymásrautaltság a kapcsolatban.

Az *Emlékezésgyakorlatok* és *A gyász előérzete* ciklusok közé ékelődik a *Mesterek* című, amely az irodalmi recepció névvel megjelölt vállalkozása: költőket megidéző, Takács Zsuzsa hangjával megszólaló költeményeket foglal magában. A beszélő individuумok bizonytalan körvonalai, a rejtőzködés domináns megszólalási formája nyer a költeményekben további teret.

A negyedik, az *India*-ciklus szedése most nem váltja ki az igényt, hogy külön kötetként szerezzen érvényt magának: míg *A test imádása*. *India* kötetben Takács Zsuzsa már a fedőlapon jelezte, majd azt követően a ciklus alcímében: „(versek egy készülő kötetből)” utalt rá, itt a cím egy, a többivel egyenrangú ciklust jelöl. A szonettek dinamikáját ismét a szövegek (vendég-szöveg, teremtett szöveg) egymásba fonódása, ezeken túl az idősíkoknak és tereknek, beszélő individuумok egymásba fonódásának feszültsége adja. Ahogy a cikluskezdő, *Notesz* című versben olvasható:

*Idős anyámtól hosszú levelet kaptam.
Először hallotta hírét misszióknak.
Biztosra vette, rég halott vagyok.
Nem írtam meg – nem tévedett nagyot.*

*Ámbár a túlvilágban reménykedő halott.
Költők mind a szentek, akik elhiszik,
olvassa bárki tizenháromszor tizenegy-
centiméteres bori noteszükba a ceruza-*

*csonkkal bejegyzett vallomásokat.
Olvasni mások gondolatát? A szabadulás
hírét kopogják az engedékeny falon át.*

*Inkább derűs beszámolót küldtem neki,
bár nem tudhatom szabadulásom napját,
és Albániában nem kézbesítik a postát.*

Nemcsak a megszemélyesítés, az individuummozgás, de a műfaj is dinamizálódik. Takács Zsuzsa a szonettet hajlékony szerkezetként, sor- és strofaáthajlásokkal mozgatja, miként a dőlt betűs vendégszöveg és a vallomásos beszámoló oda-vissza mozog az életrajzi személy, a költő-beszélő és az egyes szám harmadik személyű „idős anyám”, a többes szám harmadik személyű „szentek” között, miközben egy utalás Radnóti költészetére átvezet a következő gondolatívhez, hogy aztán ismét Albánia legyen a tér, s Kalkuttai Terézt lehessen sejteni a beszélőben. Ezt a polifóniát mégis egységessé teszi, hogy a *változók* állandósulnak. Másképp fogalmazva: a ciklusban a folyamatos kimozdulás lesz az állandó, hasonlóan a *Mesterek*-ciklus verseihez.

A *Tiltott nyelv* beszédmódja láthatóan szoros kapcsolatban áll a megelőző kötetekkel. A megismert líranyelvből talán csak a Takács Zsuzsa költészetében fel-felbukkanó humoros-ironikus szólami hiányzik, amelynek eredője minden bizonnyal a lányversek könnyed humora (*Rejtélyes tábori lap*). Az ebben rejlő poétikai lehetőségeket a 2010-es kötet – például a *Hősnők vallomásaiban* – termékenyen kibontakoztatta. A kötet végéhez érve a hátlapon elhelyezett költemény a többes szám első személy egy fontos átalakulási folyamatát tárja fel. Korábban ez hangsúlyosan az Úr-szolga viszonyban nyert kifejezést, a végsőkéig kiszolgáltatott, szegénységükben összetartó egyedeket jelentett, s ennek a költészeti megformálódásnak bizonyos jellegzetes költeményeit épp a *Tiltott nyelv* ciklus tartalmazta az *Üdvözlégy, utazás!* kötetben. Így például: „A szolgálak kiszóltak, / hogy ne zaklassuk őket, mert / alszik az Úr és nem akar / fogadni minket” (*A szolgálak*), illetve *A test imádása*. *India* kötetből *A Panasz* c. versben explicit módon is megfogalmazódik a metaforikus viszony: „Szolgánkat, a testet nagyon szerettük.” A költemények így a test lélektelen örömkeresése és szolgálata között feszültek, s a kötet verseinek túlnyomó többsége a test kultusza

ellenében a testet mint szolgát, szolgálatkészít és kiszolgálót konstituálta annak a többes szám első személyű együttérzésnek a kifejeződéséeként, melyek a Másikkal való aláztos társul szegődés alaphangját artikulálják. A borító hátlapján idézett költeményben azonban úgy tűnik, visszavonásra kerül a korábbi megformálás, mert a költemény a Teremtő-teremtény viszony sosem egyenrangú, de megengedő bizalmas-bizakodó légkörét rajzolja:

*Mi, akik nyaraltunk e kék-zöld
Bolygón, s élveztük vendég-
szereteted, a sírásig ajzott ölelésben
találkoztunk veled. Engedd,
napunk, ha eltűnt, elsötétedett
egünk, mégis boldogok legyünk.
(Mi, akik nyaraltunk)*

A tiltás (*Tiltott nyelv*) nyomában az engedély, a léleknek a külső eseményektől való függetlenedése a tragikus mellett a remény és bizakodás hangját szóltatja meg. Amint ez a korábban már vázolt tematikákban: az Úr-szolga dinamikában konstituálódó többes szám első személy közösségi sorsvállalásában, a nehéz – mert teljes életet élni nem tudó – sors felmutatásában, a fontos személy elvesztésében is a mélypont bizalmát jelzi. A haláltapasztalat kiüresedése nyomán vágyott engedély aláztos kérése ez, mely a bizalom csírának jeleit mutatva válik végponttá, valódi jelzéssé a Végtelen felé. (*Magvető, Bp. 2013*)

FIRKÁK

12.

A SZALMASZÁLRA

Pártok, 1

Dörögnek a pártok nehéz fegyverei.
Ölni egyszerűbb, mint észre téríteni(?).

Pártok, 2

Úgy akar győzni, hogy a többit gyalázza.
Nem derül ki, jobb-e, de nagyobb a szája.

Disznó

Mert nem tapsolod vele, hogy milyen jó,
folyton azt rőfögi, mindenki disznó.

Altató

Az altató, hej, ha húsz éve kikapcsol,
már ébren sem álmodsz, se jobbról, se balról.

Táguló

Mint végpontjai a táguló világnak,
egyre messzebb tőled a kezed, a lábad.

34 *Csontok*

Eddig is tudtad, hogy vannak benned csontok,
de hogy ennyi..., s mind fáj, ha jönnek a frontok...

Szemorvosnál

Örültél neki, hogy javul a látásod,
holott csak azért, mert „nő a szürke hályog”.

A legalján

Semmit sem akarsz, csak valahogy kimászni,
de már az elejét, s a végét se látni.

Helyzet

Mit tehet a szív, bél, s a gerinc orvosa,
ha egyszer az egész szerkezet rozoga?

Mindig izgalmasnak találom, ha egy érett költői pálya forrásvidékére kalauzol bennünket egy-egy kötet. Most is így van ez, amikor Bertók László korai lírájáról kapunk képet – így, a maga teljességében első ízben. Azt persze tudhattuk korábban is, már az 1994-es *Priusz* című könyve óta, hogy mi történt vele az ötvenes években, ám ennek lírai háttere most lesz egészen világos.

Bakonyi István 35

BERTÓK LÁSZLÓ: *A HETEDIK BORÍTÉK*

Ez az egyik hozadék. A másik mindenképpen az, hogy egy rendkívül rokonszenves poéta arcéle rajzolódik ki *A hetedik boríték*, eddig jórészt rejtett lapjain. Egy olyan költőé, aki ugyan később hangot váltott, ám ezek az ifjúkori versek teszik igazán teljessé róla alkotott képünket. Legtöbbjük az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején jelent meg, főleg a *Somogyi Néplapban*, s kötetben csak néhány jóval később. Sorsukról ezt írja a szerző az előszóban: „Már 1962-ben összeállítottam belőlük egy kötetet, s elküldtem a kiadónak. Eredménytelenül. [...] az 1972-ben megjelent első, önálló verseskötve, a *Fák vonulásába* már csak tizenegyet válogattam be ezekből a harmincéves korom előtt írt verseimből.”

Természetesen ebben a költői világban különösen fontos hely illeti meg a szülőföldet és az ifjúság helyszínét, főként Vése és Nagyatád miliójét. És ami a legmarkánsabb: a börtönt hozó versek világát, az 1955-ös per körülményeit. (Milyen érdekes: Bertók kor- és sorstársa, Buda Ferenc kissé később, 1956 után jut ugyancsak börtönbe, s ugyancsak néhány vers miatt...) Így, együtt, ezeknek a műveknek a világa arról tanúskodik, hogy Bertók László pályája igen ígéretesen indult abban az időben. A későbbi „tépelődő-tűnődő” gondolati versek előzménye ez a korszak, s tegyük hozzá, hogy esztétikailag ma is vállalható színvonalon. Van itt persze egyfajta tiszteletadás is, a hűség sok-sok megnyilvánulása. A fő ciklus, a *Tavaszi nyár, ősz, tél* is jelzi, hogy ezek, az 1959 és 1965 között keletkezett versek a hagyományosnak mondható kezdetes lírai dokumentumai. A finom természetlira, a táj varázsának számos lenyomata egyfelől. Formai biztonság és gazdagság, a „szakma” pontos ismerete másfelől.

Jellemzi műveit ugyanakkor az ifjú lendület és az álomkeresés. Szól jégvirágról, felhőkről, szélről, aratásról, záporról, galagonyáról, de szól az öt körülvevő emberekről, s persze a szerelem érintéséről is. Tiszta, már-már ártatlan hangon, érzelmekben gazdagon. Nincs szó világmegváltásról, forradalmas hévről. Kivéve persze a régebbi, 1954-55-ös, „börtönt érő”, a kötet végére szerkesztett három versét. Azokban művészileg hitelesen szól a kor siralmas állapotáról, a fékezhetetlen dühéről és elkeseredettségről. Nem csoda,

hogy mi következett ezek után, mind a költő, mind az ország életében... A „nincs tovább” állapota a keserűség fő oka, és mögötte ott a lírai én tartása. „Kivert kutyaként lődörgök az utcán...” – ez az *Átok* hangütése. A *Csendélet* a padláslesöprések idejének lírai és tragikus rajza. „Elvitték minden gabonánkat. / Anyám sírt, apám hallgatott. / Öcsém lopott a sajátunkból / a lónak egy marék zabot.” A sajátból lopni-féle groteszk mozzanatban sűrítve egy brutális korszak lényege fogalmazódik meg. Korai üzenetként azoknak, akik esetleg visszasírnák azt a világot. Az *Intésben* pedig van történelmi visszatekintés a jelen gondjainak rögzítése mellett, és benne van Petőfi szenvedélye. „S ti emberevő, vad kufárok, / akik miatt a föld ma átok, / vigyázzatok: a nép szavára / a föld bekapja, aki bántja.” Sajátos, hajdani protest-song ez...

Az itt jelzett három mű tehát kivételesnek számít a pálya korai szakaszában. Másutt a természetközpontú lírai realizmus szép példáit látjuk inkább. A költészet jól kitaposott útját járja ekkor. Apró életképeket, villanásokat rögzít a készülődés idején. A mindent elárasztó szerelem idején (*Tavaszi*). A dal műfajának színeit gazdagítja gyakorta. Intimitást kifejező, jó ízléssel megírt versei vannak szép számmal. Néhány sor, igazolásul a *Futtatóból*: „Báránnyelű tavasz / futtatja szívemet, / fürödni a zöldben, / tornyosulni veled, // mezőt bolyhosító / szelekbe fogózni, / békadalt lüktető / estén csókolózni...” Érvényes és érzékeny líra. Érződik a költőelőzők, pl. József Attila hatása, de már ekkor kiküzd magának egyéni hangját. Szerelmes verseit is jellemzi egyfajta meditatív közelítés. A megszünt kapcsolat fájdalma, a hiány hasonlóképpen megfogalmazódik egyes műveiben. (*Búcsú helyett, Szerelmem temetésén*) Szabadabb szövegáradásban fejezi ki a sötét érzést. Ahol: „Szemükben holdvilág ölelkezik / a sorsukat elnyelő semmivel...” Egy gondolkodó, mélyen érző, a világ változásaira fogékony ifjú lírai kísérletei ezek a művek, a tehetség jól fölismerhető jegyeivel.

Persze nem tud ekkor még mindig fölüllemelkedni a közhelyeken, s itt-ott egyfajta „nevelő célzatú” hang is megjelenik. (*Böködő*) Az ilyen „bököldések” nem mutatnak még valós esztétikai értéket. De hát nincs ebben semmi furcsa a költői pálya elején. Másutt hitet tesz az „egyenes szavak” és az egyenes beszéd mellett (*Egyenesek*). Morális tartásáról tanúskodnak az ilyen részletek, mindenféle póz és erőltetettséggel nélkül. Tegyük hozzá: egy olyan világban, amelyben nem feltétlenül ez a követendő mérce. Bár ekkoriban, a hatvanas évek elején már enyhült, szelídült a kín, de jól tudjuk, hogy mindez csupán egyfajta kiigazítás volt a diktatúra legsötétebb éveitől. Ilyen társadalmi viszonyok között érlelődik Bertók László életműve.

Jó érzékkel ad többletet a táj költészetéhez is. Például a *Nyárban* eképpen: „Megakadt, lásd, a nyár, / a rozs fölött remeg, / rétinges emberek / csapataira vár.” Másutt megjeleníti az idillt is, a falu világának varázsát.

Ugyanakkor tükrözi a kor hangulatát, lendületét is. Ilyen részletekkel: „Kigombolta zöld pongyoláját / a búzatábla egy hete, / s megszületett millió, / szőke, / bölcsőben ringó gyereke.” Hasonló szépséget mutat a már-már megrendítő *Nagyanyám*-portré. A líraiságnak, a mély érzéseknek és a bravúros verselésnek a példája. Csoóri Sándor híres versének, az *Anyám* 37 *fekete rózsának* rokona ez a költemény. Első versszakának hangütésétől végig: „Aszaltszilva arcú, / görbült nagyanyám, / decemberi varjú / vén gesztenyefán.” Megjeleníti a párját vesztett idős asszony tragikumát, azt, hogy a nagypapa hátha jön a „a hulló égen át” érte.

Az ilyen remekművek erősítik meg bennünk a gondolatot: kár lett volna nem kiadni ezeket a verseket. Hangjukban nyoma sincs a korszak sematizmusának, művi megoldásainak. Tiszta és üdítő ez a versbeszéd. Ahogy többek között a *Sárga őszi vers* rejtett dallamvilágával fölillantja a gondoktól terhes apa alakját, mindenképpen kivételes érzékenységre vall.

Miként a vései és nagyatyádi milióban született műveinek többsége is. (*Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs 2012*)

Óri
Sándor
Költeményei
Pécs 2012

Óri Sándor

SZÜLETETT

Született Zudor Antal János
szült egy verset,
hét hónapra született a Vers,
tehát koraszülött,
alig tudták megmenteni,
jöttek-mentek az orvosok,
hogy megmentsek a Verset,
amit csak ő tud írni!

Felzokogott végre a Vers,
megpaskolták a popsiját,
és inkubátorba tették.

A Vers, ahogy megszületett,
kis nyekérc, elkezdett
versül beszélni, hadarva
versül hetethavat!

Amint illik, befűzték egy
hiper-szuper írógépbe,
körülbelül a hasa táján
megszondázták, azután
ihaj-csuhaj, nekiálltak
dolgoztatni a csodacsecsemőt!

Ez a termék is velem
íródott, bár már
ötvenhét múltam,
és azóta ÍRÓDIK MAGÁTÓL!

MIELŐTT VÉGLEG ELMARADSZ

magadban...

helyezz el néhány szót
e porhüvely élő lábainál
már nincs helyed gyűjteni relikviákat
csak tört-idő
ha tudsz még köss néhány biztos csomót
az elveszett gyerekkor
s a megtalált fonál
utolsó szálaiból
ha más legalább néma koszorúd legyen
azután lehetsz már te is komédiás

Gosztola Gábor 39

ELŐZETES

Ha még marad belőled
néhány rész egészre váltható
az ágyamon kihunyva nyár helyett
megvárna álmod
találnánk talán néhány szót
e félig közös homályban
még néhány ékezzettel
magas és mély hangú kézfejek
szállnánk
közös ritmusban délre
vonatunk tengerparti szélbe ÁLLANA

MIKOR MÁR

mikor már nem leszek semmi más
csak kiáltás úszó porban, vízért, nap ellen
elejt a szél
egy veréb lábnyomáról
vízi szavak terhét
a földre
fény

Az eddigi életműved négy regényből áll. Nem lehet azt mondani rá, hogy irtózatos tempó. Ritkán jutsz el odáig, hogy leülj és regénnyé formáld mindazt, ami a fejedben gyűlik, akár éveken keresztül, vagy a munkatempód ilyen komótos?

40 BÁNTANI A LÉTEZÉST

Barnás Ferencsel beszélget

Falvai Mátyás

Igazság szerint mind a kettő. Borgesnek van egy olyan félmondata, hogy egy könyv témájának a megtalálása alkotói szempontból ugyanolyan kihí-

vás, mint létrehozni magát a művet. Egy jó ötlet megtalálása – amely alatt nem egy puszta ötletet értek, nem egy eszmét, egy gondolatot, hanem egy egész képet magáról a műről – nálam úgy látszik, sokáig tart. Nem biztos, hogy ami gyorsan adja magát, az annyira jó is lesz. Viszont amikor megtalálom, akkor jön a létrehozás problematikája, dialektikája, vagy inkább úgy mondanám, saját önálló élete: mi az, amit meg kell csinálni, azt miképpen kell megcsinálni, egyáltalán ahhoz, amit meg akarsz csinálni, milyen ügyek társulnak, ezekből mi kerül a kompozícióba? Vagy egyáltalán: egy adott munka során milyen gondolkodást érvényesítek? Nekem az elmúlt húsz-harminc évben ezek mindig kérdések voltak, és addig, amíg nincs egy viszonylag tiszta képem ezekről, addig nem tudok belekezdeni. A regényírás nem csak gondolkodásból áll, éppen ezért legalább az a része, ami a gondolkodásról szól, az legyen többé-kevésbé tiszta, egy szépen felépített valami. Másrésztől persze valóban lassan dolgozom, amihez hozzájön még az is, hogy az életkörülményeim okán nem tehetem meg, hogy folyamatosan csak az írással foglalkozzam.

Egyébként vágnál erre? Mert az is gyakran kérdés, hogy a civil életet, ami az élménybetáplálásért felelős és a földön tartja az embert, ki akarja-e iktatni az ember?

Évek óta van egy stabil, civil állásom, amit egy nagyon jó felállásnak tartok, de persze nekem is vannak időszakaim, amikor másként szeretném, amikor arra gondolok, hogy milyen jó lenne most két hónapig csak a szöveggel foglalkozni. De ezt az élet majd, azt gondolom, jobban megszervezi helyettem. Azt hiszem, ezt a kérdést senki nem tudja ideálisan megoldani, szerintem nincs erre igazi megoldás.

Megütötte a fületem, hogy a „kompozíció” kifejezést használtad. Valami miatt úgy érzem, hogy az irodalommal kapcsolatban ezt a kifejezést

ritkábban hallani mostanában, de ezek szerint te a műalkotásra úgy tekintesz mint kompozícióra. Ezt a szót sokkal adekvátabbnak érzem a képzőművészet és a zene tekintetében, és hát tudható, hogy nem csupán egy művészeti ág mellett kötelezted el magad, hanem az íráson kívül a zene mellett is. Az első regényed 1997-ben jelent meg, ekkor már 41 38 éves voltál, ami nem nevezhető szemtelenül fiatal pályakezdői debütnek. Mikor vált számodra egyértelművé, hogy melyik művészeti ágat tekinted elsődlegesnek, egyáltalán íróként gondolsz-e magadra?

Amikor a harmincas éveim végén kiadták *Az élősködőt*, bizonyos értelemben írónak számítottam, hiszen megjelent egy könyvem. Én azonban nem éreztem magam annak, és utána még eltelt jó sok év, mire így kezdtem tekinteni magamra. Azt hiszem, hogy az utolsó két munkánál, a csinálás alatt már valahogy azt éreztem, hogy igen, az a fajta létrehozási folyamat, ahogy a dolog megszületik, az már becsatlakoztatható egy olyan mesterségbe, amit írósnak hívunk.

Nagyon sok mindent csináltam az eddigi életemben, és a legtöbb ügyemre viszonylag hamar ráuntam. Erre még nem untam rá, ennek a kihívásai továbbra is fasciálnak, részben pedig gondot okoznak. Úgyhogy nagyon halkán, azt hiszem, mondhatom magamnak, hogy az a mesterség, amihez a legközelebb állok, az egy író-ságféle.

Egy interjúban felidézted, hogy édesapád szerint Dosztojevszkij tette tönkre az életedet. Hogyan tudja Fjodor Mihajlovics tönkretenni valakinek az életét?

Hát nem tudom, erről apámat kellene megkérdezni, ő azt hiszem elég jól meg tudná válaszolni. Arra gondolhatott, hogy egy időben állandóan könyv volt a kezemben, ami teljesítmény volt, mert nálunk otthon olvasni nem lehetett. Apánk ezt nem engedélyezte, mert azt mondta, hogy egy egészséges ember nem olvas. Mert akkor valami baj van a fejében. Otthon nem is nagyon tudtam olvasni, leginkább a középiskolában, a pad alatt meg a HÉV-en. Aztán eltelt jó sok év, és amikor apám már láthatta, hogy az életem több területe is problematikusan alakul, akkor ő úgy kapcsolt vissza, hogy ha nem olvastam volna, akkor nem zavarodott volna össze a fejem. Gondoljunk Cervantes főhősére, aki a valóságot és a képzeletet nem tudja megkülönböztetni. Valami ilyesmit érezhetett, gondolhatott az apám anno, mintha egy kicsit elveszítettem volna a valósággal a kapcsolatot. Nem mintha tudnám, hogy mi az a valóság.

A Másik halált olvasva megint előjött bennem az a felismerés, hogy a teljes magyar művészeti életen végigtekintve azt látjuk – és talán nemcsak a magyar viszonyokra igaz ez –, hogy az alkotások túlnyomó többsége abból az alapállásból indul ki, hogy valami nem oké. Majdnem minden mű erről szól, és ha valamelyik mű igazán erről szól, akkor az a Másik halál. Rendkívüli módon igénybe veszi az embert, és letaglózza, még akkor is, ha a kegyelem lehetősége is felvillan a végén. Téged személy szerint miért érdekel jobban a probléma, az, hogy valami nincs rendben, mint bármi más?

Egyrészt valószínűleg ehhez értek jobban. Van egy több évtizedes tapasztalatom, egy léttapasztalat, ami ebbe az irányba visz. Az, hogy az emberek úgy érzik, nincsenek rendben a dolgok, részben abból eredhet, hogy nem tudunk válaszokat adni az életünk kihívásaira. Mit csinálunk ilyenkor? Elkezdjük bántani a létezést, elkezdjük bántani az életet. Hogy milyen borzalmas. Miközben alapvetően velünk van probléma, a mi konstrukciónkkal, a mi lelkünkkel, a mi pszichénkkel.

Körülbelül látjuk, hogy mi történik körülöttünk, és művészként ezt próbáljuk valahogyan megmagyarázni. Egy idő után már nemcsak a világról van szó, hanem magadról is szó van, és egy idő után már nem csak magadról és a világról, hanem a kettőnek a kapcsolatáról, és akkor egy idő után már nem csak erről van szó, hanem arról is, hogy milyen ritmusban, vagy milyen színekkel, vagy milyen médiumokkal lehet megközelíteni mindazt, ami körülöttünk van. Elnézést, ha ilyen homályos vagyok, de olyan közhelyekbe nem szívesen mennék bele, hogy az életünk alapvetően tragikus, mert úgy gondolom, hogy miközben az életünk alapvetően tragikus, vannak benne más minőségek is. A humort például roppant fontosnak tartom. Etikai kérdéssé kellene válnia az ember számára, hogyan tudjon nézőpontokat megfordítva, valahonnan máshonnan is ránézni a dolgokra, mert akkor jobban látná a saját problémáit. A tragédiát és a drámát, a súlyos dolgokat semmiképpen sem akarom bagatellizálni, de szerintem kellene lennie bennünk egyfajta igénynek arra, hogy a dolgokat megpróbáljuk többféleképpen megközelíteni...

Úgy gondoltam, hogy azt kell megcsinálnom, ami körülöttünk van. Szerintem Magyarországon most nagyon benne van az, hogy – direkt nem beszélnék depresszióról, mert az nem lenne elegáns – van bennünk egy olyanfajta hajlam, hogy kicsit elmerengjünk. És van bennünk egy olyanfajta hajlam is, hogy a tehetetlenségünket egyfajta szomorkodási amplitúdóval megoldottnak véljük, de kétségtelenül van olyan is, amikor valóban tehetetlenek vagyunk. Na, most a valódi tehetetlenség dinamikájába belemenni, és azt egy magyar történetbe belevinni, az számomra azért volt kihívás ennél a regénynél, mert ugyan számtalan helyen jártam a világban, úgy éreztem,

hogy jó lenne olyan dologhoz hozzányúlni, ami kifejezetten itt történik, körülöttünk.

Tehát jó a kérdés: miért foglalkozom ilyen dolgokkal? Gondolom azért, mert a passzióm részben az, hogy szeretek ilyen haszontalan dolgokkal foglalkozni.

43

Zenészi működésed fontos szakasza volt életednek, de a regényben tematikusan is megjelenik, sok más önéletrajzi jellegű motívum mellett. Hogyan találtad meg a hangszered?

A zene az elmúlt harminc évben kétségkívül fontos része volt az életemnek. Utólag döbbenek meg azon, hogy jó húsz éven keresztül évente négy-öt hónapot külföldön töltöttem. Akkoriban valahogy úgy gondoltam, hogy nekem ez a négy-öt hónap jár, pedig az ilyesmi rohadatul nem jár. És csak amikor már nem volt lehetőségem menni, akkor döbrentem rá, hogy ez mennyire erősen befolyásolta az életemet, alakította a gondolkodásommat. Egyfajta egzisztenciális biztonságot jelentett számomra. Éveken keresztül muzsikusként éltem az életet: kint dolgoztam az utcán, éttermekben, zöldséges piacokon, esküvőkön, a lehető legelképezhetőbb helyeken. Ez annyiból nagyon jó volt, hogy sokat alakította, tágította a látókörömet, kicsit flexibilisebbé tette a gondolkodásomat.

A hangszerrel való találkozásom teljesen véletlenül alakult. Középszkolás koromban volt egy barátom, aki fuvolázott, és akkor teljesen megbolondított ez a dolog, hát elkezdtem én is játszani, viszont nem nagyon ment, így abbahagytam. Aztán később, amikor egyetemre kerültem, újra elővettem a hangszeret, és nagyon céltudatosan kezdtem el játszani. 1983-ban a nővérem egy németországi kastélyban, egy nemzetközi zenei kurzuson szerepelt, és engem is meghívott. Az ott töltött idő nagyon sok mindent megváltoztatott az életemben, részben abból a szempontból is, hogy valamennyire felmérhettem, mit jelentett a nyolcvanas években Nyugaton, Németországban, Olaszországban, Franciaországban, tehát az úgynevezett szabad világban, lenni. Megtapasztalni azt, hogy az igazi dolgok az utcán történnek, és részt venni bennük.

Életrajzod szerint rövid ideig voltál mozgó könyvtáros is. Ezt hogy kell elképzelni?

Ez a hetvenes évek végén volt. Akkoriban Tatabányán, vagyis Tatabányához nagyon közel éltem, és egy ideig a tatabányai Városi Könyvtárban dolgoztam. Volt ott egy régi farmotoros busz, ami tele volt zsúfolva könyvekkel, belül

profi módon könyvtárrá alakítva. Azzal kellett járnom a környékbeli falvakat. Volt valami romantikája a dolognak, korabeli cseh filmekben lehetett hasonló jeleneteket látni, ahogy megállsz a farmotorossal a kis falu közepén, ahol semmi nincs, legfeljebb egy templom és egy kocsmá, és elviszed az embereknek a könyvet. A nénikék meg jönnek, szépen kiválasztják a könyvüket, és viszik haza olvasni. Hát így kell elképzelni.

A Népszabadságnak adott interjúdban hangzik el egy bon mot-ként is felfogható mondatod, amit örülnék, ha kicsit megmagyaráznál: „Magyar író írjon úgy, ahogyan tud”. Itt, az írótáborban sok pályakezdő van közöttünk, ezért is kérek arra, hogy áruld el nekik, te mit tartasz a legfontosabb művészi értéknek, ha jó prózáról beszélünk.

Igen, magyar író írjon, ahogyan tud. Aminek természetesen sokszor borzalmas következményei vannak, de hát ezzel szembe kell nézni. Lehet, hogy bon motnak tűnik, de igazából ez egy nagyon nehéz ügy. Mert ugye itt arról van szó, hogy miként találjuk meg a saját hangunkat és nyelvünket. Tudom, hogy ez kicsit közhelyesen és tanárosan hangzik, de valahol mégiscsak ez az egésznek a lényege: meg kell találni az egyedi, csak rád jellemző hangot. Tudniillik, csak akkor van esély arra, hogy amit el akarsz mondani, az meg is fog szólalni. Hogy ezt hogyan éred el, az rajtad múlik, ebben nem érdemes megfelelni senkinek.

Az is rendkívül fontos, hogy tisztázd magadban: író akarsz-e lenni, vagy olyasvalaki, aki az íráson keresztül talál meg bizonyos dolgokat. Ha az írókénti lét mellett döntesz, akkor törekedned kell arra, hogy úgy viszonyulj az íráshoz, ahogy a saját életedhez, mindennek legyen olyan nyomatéka. Azokat a dolgokat pakold bele, amelyek számodra igazán fontosak. Olyanfajta minőségben gondolkodj, hogy azokat a dolgokat tudd megragadni, amit mások nem tudnak. Hiszen akkor kezd igazán érdekessé és értékessé válni, amit csinálunk, ha nem az uralkodó nyelvi világban artikuláljuk a történeteinket, hanem saját nyelvünkön, ami lehet, hogy meg-megbotlik, de igaz, mert a tied.

(A beszélgetés a Fiatal Írók Szövetségének visegrádi alkotótáborában 2013. július 26-án elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.)

„Fjodor Mihajlovicsot lenyűgözte ez a kép, és sokáig állt előtte. Én nem bírtam sokáig nézni, olyan szörnyű hatással volt rám, s mivel egyébként se éreztem jól magam, átmentem egy másik terembe. Tizenöt-husz perc múltán tértem vissza, és Fjodor Mihajlovics még mindig mozdulatlanul állott a kép előtt, s arcán ott volt az a rémült kifejezés, amelyet többször megfigyeltem epilepsziás rohamai első perceiben. Szép csendesen megfogtam a kezét, a

Turi Márton 45

REMÉNYELMÉLETI FRAGMENTUM

Barnás Ferenc: *Másik halál*

szomszéd szobába vezettem, leültettem egy padra, és felkészültem, hogy erőt vesz rajta a roham, de szerencsére nem következett be. Fjodor Mihajlovics kissé megnyugodott, ám mielőtt elhagytuk volna volna a múzeumot, ragaszkodott hozzá, hogy még egyszer megnézze a képet, amely annyira lenyűgözte.” – ekképp emlékszik vissza emlékirataiban Anna Dosztojevszkaja egy bázeli múzeumban tett látogatására, amelynek során férje Hans Holbein *Halott Krisztus* című híres képét megpillantva a pillanatnyi megsemmisülés határára sodródott. Ez az alig néhány mondatos beszámoló jóval több izgalmas lábjegyzetnél Dosztojevszkij életrajzához: az az elementáris, már-már destruktív hatás, amelyet a (később egyébként *A félkegyelműben* is felbukkanó) festményen látható holttest reménytelen látványa, a feltámadás ígéretének és lehetőségének teljes hiánya gyakorol az orosz irodalom halhatatlanjára, remekül példázza a művészetnek azt a valóban katartikus jellegét, amelynek meglétéről oly gyakran vagyunk hajlamosak megfeledkezni az abszolút irónia korában. A „túlzó pátosz” vádjától tartva egyre ritkábban mondatik ki az (az egyébként meglehetősen magától értetődő) gondolat, miszerint egy igazi műalkotással való találkozás (legyen az akár csak egyetlen, megrázó erejű festmény vizsgálata) sosem hagyja teljesen érintetlenül a befogadót, jelentősége szerencsés esetben jócskán túlmutathat az egyszeri műélvezet horizontján – és a művészetnek pontosan ezt az egzisztenciális tétjét tapasztalja meg nap mint nap Barnás Ferenc negyedik kötetének íróként és múzeumi teremőrként dolgozó főszereplője, aki többnyire saját regényének írásán, valamint a galériában kiállított műtárgyak állandó megfigyelésén keresztül igyekszik értelmet adni holtpontra jutott létezésének. Az egyetlen különbség a fenti anekdotához képest mindössze annyi, hogy a *Másik halál* énelbeszélőjének életét a művészet nem intenzíven felforgatja, hanem megnyugtató közelségével voltaképpen megteremti: legtöbbször a (szó mindkét értelmében vett) műalkotásra irányuló koncentrált figyelem lesz az a kapaszkodó, amely segíti az önmagától és környezetétől egyaránt elidegenedett főszereplő-

narrátort az őt kínozó különös rosszulletek megfékezésében, az öntudat teljes széthullásának leküzdésében.

46 *A Másik halál* lényegében tehát egy hosszan tartó gyógyulási folyamat magával ragadó (és nem mellékesen a szerzői életúttal számos szembeötlő párhuzamot mutató) krónikája – mindazonáltal a (korábbi Barnás-regényekhez hasonlóan) nyomasztó történet már a kezdetektől fogva erős kétségeket ébreszthet olvasójában arra vonatkozóan, hogy ez a megfeszített küzdelem végül valóban elvezethet-e bármiféle tartós javuláshoz. A korábban a legkülönbözőbb foglalkozásokból (vágóhídi munkás, egyetemi tanár, vándorzenész stb.) megélő, majd később egy álmatlanságtól szenvedő német ismerős, Michael Landenberg anyagi támogatásának köszönhetően egy éven át az *Átiratok* című kötetén dolgozó elbeszélő emlékfoslányjaiból ugyanis egy olyan mértékű lelki kataklizma körvonalazódik, amelyből a felépülés csaknem lehetetlennek tűnik. Egy olyan psziché világába kapunk betekintést, amely szemmel láthatóan teljesen megtört a személyes tragédiák (köztük az említett közeli barát öngyilkosságának) terhétől: az össze-vissza zűrzavar bezárult, a meghasadt tudat ön maga társaságában maradt egyedül. *A Másik halál* egy megbízhatatlanságában („néha összekeverem, hol, mit mondok”) is végtelenül őszinte vallomás erről a hallucinációktól, üldözési mániától, valamint az önmagán-kívülség tehetetlen érzetétől („folyton azt érezni, hogy ami vagy, az nem te vagy, hanem valaki más”) egyaránt szenvedő, magányos férfiről, aki kényszeresen rója megszokott útvonalait Budapest utcáin, mígnem váratlanul (valamikor az ezredforduló környékén) teremőri állást kap az Ernst Múzeumban. Ekkor veszi kezdetét egy tíz éven át tartó harc annak érdekében, hogy a szüntelen önreflexió révén a kívülség feszélyező benyomása megélt tapasztalatként bensővé váljon, megteremtve ezzel a kegyelemnek azt az állapotát, „amikor végre kijelenthetném: én ez és ez vagyok.”

Ezen a ponton érdemes leszögeznünk, hogy ami a *Másik halált* valóban egyedülálló olvasmánnyá teszi, az közel sem a szétszóródott tudat egységének visszaálltására irányuló konkrét események mikéntje (hiszen a regény teljes cselekménye kis túlzással néhány tömondatban összefoglalható), hanem mindennek sajátos nyelvi artikulálása. Azok a repetitív cselekvések (például az előre meghatározott útvonalak rendszeres bejárása, a térviszonyok akkurátus felmérése), amelyekkel a főszereplő valamiféle átlátható rendszert igyekszik vinni talajt vesztett mindennapjaiba, remekül megfigyelhetőek a nyelvben is: a teljes érthetőségre irányuló, de rendre kudarcot valló kényszeres törekvésekben, az ismétlődő szintaktikai alakzatok tüntető halmozásában, a már előadott történetek újramondásában (erre utalhat egyébként a korábban már említett könyv, az *Átiratok* elnevezése is), valamint a nyelvileg kifejezhetetlen állapotok és minőségek (például az elbeszélő

önmágán kívül kerülésének halállal asszociálódó állapotának) folytonos körülírásában: „csak jár, csak jár, csak jár, állandóan jár benne valami, nem tudja mi, de szakadatlanul és feltartóztathatatlanul jár benne valami, amiről azt sem tudja eldönteni, hogy mi, mert nem tudja, hiszen ez nem az elméje, semmiképpen sem az elméje, és nem is az énje, viszont nem tudja mi, csak megy, megy, és megy, egyre csak megy, és miközben ez egyre megy, aközben jár körülötte az egész, az egész jár, jár és jár, egyre csak jár, körbe és körbe”. Beckett számkivetett hőseinek önmagát kereső nyelvét idézik azok a fentihez hasonló, remekül megírt (bár idővel tagadhatatlanul kissé önisméltlésbe fulladó) részek, amelyekben az uralhatatlanná vált szó sokszor egész bekezdésnyi hosszúmondatok medrében árad meg-állíthatatlanul: a regény kétségtelenül egyik ilyen stiláris bravúrja az a néhány oldal, ahol a Michael álmatlanságát előidéző rasszista támadás egyetlen, az inszomnia állapotához hasonlóan megszakítások nélküli mondatfolyamban tárul fel.

A *Másik halál* nagyszerűen megkonstruált, a lázalmok és hallucinációk kézenfekvőnek tűnő látomásos képsége helyett inkább az aprólékos leírásokra és a folyamatos önreflexióra épülő nyelvezetéről tehát elmondható, hogy a környezetétől elszigetelődő elbeszélőhöz hasonlóan annak nyelvhasználatára is a rejtőzködés, a traumatikus események előli kitérés jellemző. Ez az elfojtás mechanizmusa által mozgatott nyelvezet sokszor azonban éppen azzal mutat rá (vagy legalábbis utal) az elfelejteni vágyott traumákra, hogy azokat megszállottan elfedni igyekszik. Mindazonáltal a fülszöveg hiába ígéri a rejtélyek végül krimibe illő megoldását, számos homályosan körvonalazódó esemény a regény végére sem válik megnyugtatóan egyértelművé: a kötetet befejezván az olvasó még arra vonatkozóan is legfeljebb csak találgathat, hogy pontosan mi is vezethetett a főszereplő lelki összeomlásához. Az elbeszélő kezdeti pszichés meggyőzősége egyébként már a regény struktúrája is jól tükrözi: a lineáris történetmondás logikáját rendre (legalábbis a kötet feléig) megbontó, cezúrákkal elválasztott szövegtöredékek mintha csak az elkínzott emlékezet rövidebb-hosszabb felvillanásai lennének az öntudatlanság sötétjében. A szövegtest azonban nem csak az individuuum hanyatlását jelzi: a mind az elbeszélés jelenét, mind pedig az egyes fejezeteket tagoló időtávlatokat legtöbbször csak sejtető (és ennek következtében sokszor rendkívül nehezen követhető) történetben idővel érezhetően megnő a kronologikus történetvezetés szerepe, ahogyan a megtört én végül újratertemti belső világának elvesztett egységét. Az írás a nyelv elkerülhetetlen kudarcaival együtt is (vagy talán pont azokon keresztül) képessé válik arra, hogy a terápia eszközüvé válva nehézkedést adjon az emlékezet vakfoltjai körül keringő gondolatoknak. A főszereplő jegyzetein

dolgozva egy olyan teret hoz létre, amelyben végül behatárolhatóvá (és talán elviselhetőbbé) válik a mindennapok háttérében üvöltő végtelen csend: „Ezen a Földön mindennek hangja van, mindennek, a csendnek is hangja van, leginkább ezt a hangot ismeri, mondta, ezt a csendhangot, ez állan-
48 dóan hallatszik, ez mindig hallatszik, minden hang mellett ott van, minden hang mögött ott van, minden hangban benne van, ennek a csendnek a hangját hallja, nem akarja, mégis ezt hallja, állandóan ezt hallja, egyre erősebben és erősebben.”

A *Másik halál* talán legizgalmasabb vonása, hogy az önazonosság keresésének eme verbális folyamatát a terek érzékelésének és megteremtésének legkülönbözőbb módozatai kísérik. Érdeemes megfigyelnünk, ahogyan a narrátor szorongásának zártsága, az idegenség egzisztenciális tértapasztalata a reális terek kijelölésében is megmutatkozik: jó példa erre az a regény elején található jelenet, amelyben az elbeszélő rácsot szereltet lakásának ablakára, vélhetően egyébként annak megakadályozására, hogy (az előző lakó példáját követve) elkeseredettségében a mélybe vesse magát. Szintén ehhez kapcsolódik a meghatározott útszakaszok, az úgynevezett „mínusz távok” állandó bejárása. Bár elvétele Budapest tragédiákkal teli múltja is feltárul a kijelölt útvonalak ezen ismétlődő felkeresése során, alapvetően mégsem a várost feltérképezni vágyó flâneur szabad kószálásáról van itt szó, hanem a kívül-lét állandósult nem-helyében tévelygő elbeszélő saját (élet)tér utáni kutatásáról, a szellem (együttal a fájó emlékezet) kimerítése utáni vágyáról: „és jártam az utcákat, a hidakat, az aluljárókat, az áruházakat és a többi helyemet, mert azt ekkor már tudtam, hogy fáradtnak kell lenni, kifáradni, elfáradni, egészen elfáradni, igen, egészen elfáradni, mert a fáradtságba bele lehet kapaszkodni”.

A regény elbeszélőjének a gondolatokat és a történeteket a tudat terében elhelyezni, a széttartó psziché határait megtalálni végül a teremorként felügylet galéria háromszáznegyven négyzetméterén, valamint azokban a meditatív dimenziókban válik lehetségessé, amelyek egy-egy kiállított festmény felületén (a felfokozott figyelem hatására) megnyílnak: „mialatt néztem a műtárgyat, bekerültem egy másik időbe, amelyben sok szín és anyag préselődött egymásra, vagyis sok réteg, sok-sok fehér réteg, ami azonban nem mutatott szinte semmi közös vonást Malevics fehér négyzetével, mert ez a mű fény volt, koncentrált fény, ráadásul többféle és alig harmincválhány négyzetcentiméterbe sűrítve.” A műalkotások megtartó erejű kéznél levőségét nyújtó kiállítóterem a kontempláció már-már szakrális terét jelenti a *Másik halál* főszereplőjének – még ha azt éppen Wim Delvoye belga képzőművész hírhedt „szarógépének” átható szaga lengi is be. Az a sokszor fojtogató börtön tehát, amelybe a hétköznapi ismétlődő kálváriája kényszeríti az elbeszélőt, illetve amelyet részben ő maga is megteremt („Nem mások

zártak be. [...] Én döntöttem így.”), az évek múltával fokozatosan biztonságot nyújtó mentsvárrá változik: „Ha délutánonként átlendülök a holtpontra, akkor a zártság egy időre átalakul. Nem tudom hogyan, azt sem, mivé, de egy kis időre másképp érzem a zártságot mint bezártságot.” Ennek a sajátos tértapasztalatnak az alakváltozását remekül mutatja, hogy míg a regény első bekezdésében a kontrollvesztéssel szembeni védekezés-ként ismételt „mínusz távok” felsorolását olvashatjuk, addig az utolsó sorok már egy amerikai művésztelep stúdiójának, a kreatív alkotás kitüntetett helyének leírását adják, ahol az elbeszélő végre hozzákezdhet (az időközben megjelent *Átiratok*at követő) legújabb művéhez – vélhetően éppen a *Másik halál* kéziratához.

A reménytelen alaphelyzetet megcáfolva tehát a főszereplő céltalan élete idővel mégis valamiféle irányra tesz szert, ami azonban nem csak önmaga, illetve a galériában kiállított műtárgyak megfigyelésének köszönhető, hanem egyúttal az azokat szemlélő látogatók, az otthonul szolgáló terézvárosi társasház hasonlóan számkivetett lakói, a galériában dolgozó más különcök, köztük a Grófnő (aki egyébként nem más, mint Bim, Ottlik Géza ápolója az író utolsó éveiben) közelségének és állandó tanulmányozásának is. Érdeemes egyébként észrevennünk, hogy az elbeszélő szinte teljesen feloldódik az összpontosított (ön)vizsgálat eme szakadatlan aktusában, mintha csak egy test nélküli, mindenén áthatoló tekintet volna – amit az is alátámasztani látszik, hogy a regényben a testiség szinte csak a lélek zuhanórepülését kísérő fizikai leépülés tüneteinek (remegő kéz, rossz hallás) formájában bukkan fel. A társadalom peremére szorult narrátor kiélezett pillantásának keresztműzében, a valóság már-már bonctani precizitású (mindazonáltal érzelmileg korántsem közömbös) szemlélésében nem csak az elbeszélő belső világa válik (minden kaotikussága és szándékoltan homályban hagyott momentuma ellenére) egyre áttetszőbbé, hanem idővel feltáruznak azok a sokáig kimondatlanul maradt történetek is (ilyenek például a Grófnő családját ért tragédiák), amelyek árnyékot vetnek azon kevesek életére, akik barátságukkal képesek rést ütni a főszereplő izoláltságának falain. A művészet mellett a másik fájdalomra irányuló nyitottság és együttérzés lesz az, ami a kiút lehetőségét megteremtheti az elhagyatottság és az elzárkózás azon tehetetlen körforgásából, amely ugyan még velünk történik, de voltaképpen már rég nem rólunk szól – és amely sokszor valóban inkább tűnik a halál egy másik, folyamatosan készülében lévő formájának, mintsem igazi életnek.

Ez a személyes kapcsolatokban (különösen a narrátor és a Grófnő emlékezetes beszélgetéseiben) megnyíló, közösen megtapasztalt és megosztott (és ekképpen talán fel is dolgozható) fájdalom sokszor az egész társadalomra

is kivétel. Ezek az epizódok azonban érezhetően inkább már az egyetemes szenvedés visszavonhatatlanságát helyezik előtérbe, ahogyan a pesti utcákon sétáló elbeszélőt egyre gyakrabban szembesítik a lassan nemzeti karakterjeggé csontosuló frusztrációkkal, a kollektív emlékezet évtizedek 50 óta figyelmen kívül hagyott traumáival: „Olyan országban élünk, ahol mindenki tudja, mi történt a Vadász utcai üvegházban, a Városház utcai színházban, a Duna-parton, a Mahart-színházban, az Andrásy 60-ban, mégis úgy tesz, mintha semmiről sem tudna, mintha semmi nem történt volna. [...] Több százezer magyart engedünk ki vagonokban az országból, ezért mindenkinek fizetni kell.” Kétségtelenül javára válnak, további mélységet és lehetséges olvasatokat kölcsönöznek a szövegnek ezek a történelmi és szociográfiai kitérők, ahogyan találóak a rendszerváltás utána politikai élet pillanatnyi érdekektől vezérelt küzdelmeire (az „egymással nem beszélők” harcára) vonatkozó kiszólások is. Mindezekről függetlenül azonban a fülszöveg jóindulatú túlzását, a „személyes sors és a történelem rejtett összefüggésének feltárását” számon kérnünk a regényen teljességgel méltánytalan lenne, hiszen a szerző érezhetően nem táplált ilyen nagyra törő ambíciókat.

Érdemes azonban megfigyelnünk, hogy éppen a *Másik halál* eme baljóslatú közéleti horizontján mutatkozik meg (igaz, meglehetősen ritkán és visszafogottan) a szerző fanyar, számomra roppant szimpatikus humora, amely mellett egyébként igen könnyű elmenni a regény intenzív melankóliájába feledkezve. Ezek a mértéktartó iróniáról árulkodó szövegrészek jellemzően az érdemi kommunikációra képtelen sznobizmust (jó példák erre a főszereplő és a galériába betévedő műértők egyoldalú beszélgetései), valamint a szociális problémákra tökéletesen vak elitizmust veszik célba, méghozzá igen frappánsan: „A magyar intellektüelek egy része a Rózsadomb-Svábhegy-Újbuda vonalon szeret élni, aminek nyilván sok oka lehet, talán a levegő, talán a kilátás, esetleg az itt húzódó energiavonal, ami nekik komoly segítséget nyújthat szellemi erőfeszítéseikhez, vagy egyéb tisztánlátási küzdelmeikhez, ahhoz a harchoz, [...] aminek eredményeképpen felárul az új helyzet a tanulatlanokéhoz képest, a politikailag és kulturálisan műveletlenekéhez képest, akik nyugtalanítóan sokan vannak akkor is, ha történetesen a mi tengerszinti magasságunkhoz képest pár száz méterrel alacsonyabban rohangálnak.”

Őszinte meggyőződésem, hogy ha az olvasó kellően összpontosított odafigyeléssel fordul a *Másik halál* felé, úgy a szöveg egyedülálló nyelvi megkomponáltságnak, az egzisztenciális és valós terek ötletes egymásba játszásának, az emberi kapcsolatok ritka meglétének és gyakori hiányának egyaránt szuggesztív ábrázolásának, valamint az elgondolkodtató társadalmi-történelmi kitekintéseknek az egyes rétegeiből végül egy olyan lenyűgöző kép áll

majd össze lelki szemei előtt, amely mellett minden eddigi görcsös igyekeztem ennek a látványnak a leírására csak felesleges túlbeszélésnek fog hatni. Barnás Ferenc egészen (még némi túlríttség ellenére is) kiváló regényéhez sokkal inkább illik az a döbönt csend, amely Dosztojevszkijt övezhette Holbein művének szemlélése közben. Azonban ha kritikusai kötelezettségeimnek eleget téve mégis tömören ki szeretném fejezni azt a megismételhetetlen élményt, amelyet a *Másik halál* olvasása jelentett, úgy a regény narrátorához hasonlóan nekem is a galériában fellelhető festményekhez kell fordulnom segítségért – egy olyan képhez, amely (szemben a mindig névtelenül maradó főszereplővel) konkrétan meg is neveztetik a regényben: „Az alkotókkal különben nem nagyon foglalkoztam [...]. Egyszer az egyiknek bemutattak. [...] Van egy festménye, amelyiknek ez a címe: *Áldozat és engesztelés*; nagyon szeretem.” Az említett absztrakthoz hasonlóan a *Másik halál* is egy rendkívül sötét tónusú alkotás, amely depresszív hangulata ellenére mégis képes lehet reményt adni befogadójának – még ha ezt a hitet éppenséggel a legnagyobb kétely is szüli („Azért kell imádkozni, mert nincs isten.”). Ahogyan Nádler István lélegzetelállító festményének fenyegetően örvénylő feketeségén, úgy a *Másik halál* letargikus sorainak felszínén is át-áttörik helyenként valami halovány fény. Kérdés, hogy képesek vagyunk-e még észrevenni – félő ugyanis, hogy szemünk már túlságosan a sötétséghez szokott. (*Kalligram*, Bp. 2012)

Új Forrás 2013/10 – Turi Márton: Reményelméleti fragmentum
Barnás Ferenc: *Másik halál*

Áldozat és engesztelés
2012

Ferenc Barnás

ÉS LŐN...

1

Kezdetben volt az oxigénhiány.
De még nem volt tüdő, nem volt sóhaj sem,
az örökkévaló ihlet lebegett
a hely felett, ne hely legyen csupán.

Legyen helyzet, mondta az alkotó,
hisz helyzet nélkül nincs helyes, helytelen,
helyénvaló csak helyzetben terem,
különben céltalan marad a szó.

És helyzet lőn, bár nem volt csak hiány,
még nem volt kész az evolúció,
még várt a sok jó elevenszülő

növényi sarjat, levelet, liánt.
És sarjadt fű a földből, szétfutó
indák indultak szerte, fény iránt.

2

Indák indultak szerte, fény iránt,
és kibontakozott a fénytudat,
mely fotoszintézisre kész utat
keres, s ha nem talál, akkor csinál.

A kietlenből így keletkezett
a kiesnek is nevezett vidék,
a föld felett bepárállott az ég,
és mámorában nem mosott kezét.

Azt tudja minden gyermek, hogy a sár
kézzel-lábbal formálható anyag,
s úton, útfélen lábára ragad.

De lápvidéken úttalan mocsár,
melyen csak indák találnak utat,
lábat és lábalót a mélybe ránt.

53

3

Lábat és lábalót a mélybe ránt,
magával ragad a sétaszenvedély.
Gyanútlan induló ne legyen kevély,
ne bízza el, túl könnyedén, magát.

A metamorfózisra kész platánok
között a lépés nem biztosra megy.
A kétszerkettő sosem egyszeregy.
Ma lépésenként differenciálok.

Kezdetben csak a sétaszenvedélyből
keletkezhetett oxigénhiány.
Az alkotó nem független a tértől,

a helyzet teremtette börtönétől,
legjobb, ha előbb végignéz magán.
Társat keres a tettre kész magány.

4

Társat keres a tettre kész magány.
A főallén elindul, talpig fényben,
a levelek közt berajzik az éden
lehelete, míg végigfú fián.

Az almáskertben volt ilyen világos,
napkollektor az érő jonatán,
édességét nem méri Malligand,
bár megrészegedik tőle a város.

Az októberi napos délután,
akár az ernyős nagybányai képen,
határon táncol, átlép önmagán.

- 54 A mozdulat hanyag, nincs semmi szégyen,
a vállát nem takarja kardigán,
a festő néz, a kert ott él szemében.

5

A festő néz, a kert ott él szemében,
s míg vetkőznek a szemérmes platánok,
kék füstöt fúj, gondolja: rápipálok,
mielőtt megtörténne, úgy, mint régen.

Egy mozdulat volt mindössze, ahogy
a kicsavart ruhákat teregette,
a birslevél se moccant meg felette,
úgy tűnt, minden megállt, csak ő mozog,

de megrezzent a fehér vászoning,
alatta táncoltak az érett halmok,
ó, hol volt már a kézmeleg nyugalmuk,

forró lett minden, lüktetett a kint
és bent zenéje, megszólalt a dalnok,
a fény az inget átítatja mind.

6

A fény az inget átítatja mind,
a levelek közt színezavarba jön,
szerepet vált, és szirmokat köszön,
megannyi szépet a szemedbe hint.

Szép, szép, forgatja szemeit a jámbor
tanító, na de piszkos lett a kép.
Hogy kerül fehér ruhára a kék,
a környezete tiszta, nemde, Károly?

A környezete tiszta szín. Megint
egy észleleti problémához értünk.
Abban minden bizonynal egyetértünk,

hogyan fehér nincs. Színértéke szerint
is környezettükör. Bezöldül-kékül,
világpalettát lát, ki rátekint.

55

7

Világpalettát lát, ki rátekint,
a fehér nem szín, hanem keverék.
A szürke és a fekete se. Még
jó, hogy maguk ezt mind tudják. És kacsint.

Nem értette soha a fizikát.
A kísérletek mindig összefolytak,
a tapasztalati foltszerű volt csak,
és színes, amit nem szabhat ki gát.

Nem értette a lét egyenletét.
A fekete sötét volt, korom, ében,
a fehér vászon, mész, arcon a szégyen,

és zongorán a fekete-fehér,
amin öt ujj öt ujjal összeér,
a hangok lehetősége a térben.

8

A hangok lehetősége a térben,
akár a légszomj, levegőt kíván.
A légszomj több mint oxigénhiány.
A szomszágban benne van az éden.

Az én alatti tartomány gomolyg.
Az én fölötti szüntelen oscillál.
A fejed fölött sem stabil a csillár,
míg táncol körülötte száz kobold.

Az éned, mint az éden, nincs sehol.
Míg benne inverzére fordul minden,
valahonnan a szívedig hatol

56 egy lehelet, forrása túl az ingen,
de hangszekrénye még az ingen innen,
énekhangok közt dúdol és dalol.

9

Énekhangok közt dúdol és dalol,
fejét fogná a kottaíró mester,
hogy jegyezze, hány bével, hány kereszttel,
míg Schönberg úr komponál valahol.

Mindenütt hangok, akárhova néz,
vibrafonként játszik a ló sörénye,
és tomporán az erdő minden fénye
víg táncot jár, túlérett polonéz.

Az eredendő pántonális,
a mester kékben ülő hegybeszéde,
keletkezés, bomlás, hány entitás,

mind valaki és mind valami más,
magán kívüli, mint az Isten lénye,
nem markol, ad, nézz nyitott két kezére.

10

Nem markol, ad. Nézz nyitott két kezére.
Még nem tudja, hogy tollat vagy pipát,
áldást, átkot vagy ecsetet talált,
a száraz közül mit vegyen fel végre.

Még nem tudja, hogy kik a boldogok,
de táncot jár az udvar minden hangja,
nem harmóniumra, nem is harangra,
csak úgy. Csak, csak. Csak ez a dolgotok.

A tanítói fizetés kevéske –
az ajtórésen áthallik a gond.
Ki egymásból két tényezőt kivont,

megtudja, hogy a különbség elég-e.
Nem lesz elég. Nincs főgimnázium.
Tanítónak tanító lép helyébe.

57

11

Tanítónak tanító lép helyébe,
a főút dűlőutak közt vezet,
megőrizte a fényemlékezet
porszemek táncát, gyermek örömére,

megőrizte a meztéllábfutást,
az út sarában lábalók reményét,
hogy Isten szertejár, inkább ne nézz szét,
csak hallgasd, ahogy homlokon talál.

Hol volt, hol nem, mindig volt valahol,
a mélyebben rejtőző én-tudatban,
hol tükörtermeken át gyalogol

a herceg, arca szétszakíthatatlan,
átsejlik újra minden torz alakban,
hiába kísérti festett pokol.

12

Hiába kísérti festett pokol,
a folyosó falán lógó Majális,
a lilaruhás nyakában a kláris,
pipacsot szedő kézben a csokor,

a pipacsbaba százszor ékeesebb,
porzógallérja telt bibére hajlik,
fűszállal elkötött derék alatt is
a visszahajtott szíromszoknya szebb.

A reprodukciók között, ahol
a fényallén elindul, úgy, mint régen,
az ajtókon át kirajzik az éden,

58 a folyosón száz gyerekláb dobol,
gyerekzsivaly tart rendet földön-égen,
a mézrétegeken is áthatol.

13

A mézrétegeken is áthatol
a feltámadást dicsőítő ének.
Úttörődalon át támad fülének,
felujjong, s újra táncra kél a por.

A rendtartásban nincs alternatíva.
Óratervezeteit írni kell.
A jelenésre senki sem figyel.
Új embertípus vagyon előírva.

Az asztal fölött elbáméskodik.
Pedig a tervre koncentrálni kéne.
Az istenit, nem fér most a fejébe.

Nem űzi el az este hangjait,
vakká lesz inkább. Nem hallgathat itt
„a világ szüntelen keletkezése”.

14

A világ szüntelen keletkezése
a nem tudom, hányadik stáció.
A VAKÁCI-ra várhat még az Ó.
Utolsó nap nem tanítani kéne.

Csak lábalni a fényevők között,
elindulni a hang itatta térben,
nincs semmi baj, fogd meg a kezem szépen,
az én apám is úrnak öltözött.

Gyere csak, vár minket a senkiföldje.
Az ajtóból még végignéz fián,
elpirul, és a komplementer zöldre

füstöt lehel. Talány maradsz. Talány.
Nem bújjik el a nyitva hagyott könyvbe.
Kezdetben volt az oxigénhiány.

59

15

Kezdetben volt az oxigénhiány,
indák indultak szerte, fény iránt,
lábat és lábálót a mélybe ránt,
társat keres a tetre kész magány.

A festő néz, a kert ott él szemében.
A fény az inget átítatja mind,
világpalettát lát, ki rátekint.
A hangok lehetősége a térben.

Énekhangok közt dúdol és dalol,
nem markol, ad, nézz nyitott két kezére.
Tanítónak tanító lép helyébe,

hiába kísérti festett pokol.
A mézrétegeken is áthatol
a világ szüntelen keletkezése.

A ciszterna az udvar közepétől kissé nyugatra áll. Rács fedi. Ká eljött, évek óta jár ide, kihallgatni belőle a félig olvasott történetét.

60 Krulik Zoltán

CISZTERNA

A téli napfordulón túl, de még az elején járunk, s mivel későn, már sötétedés után érkeztem a Hegyre, a busz, mint utolsó járat, végérvényesen utolsóként

pár perc múlva visszafordul, s innentől az ember, az utazó vagy itt marad, vagy gyalog indul tovább.

De hová is? Ha saját akaratából felszállt, s jegyet váltott az adott állomást megjelölve utazása céljával.

Tapasztalt utazó tudja, az út bármikor megszakítható és bármikor folytatható. Az időnek, térnek... És itt elbizonytalanodott, ahogy hallotta saját szavait egy kissé hadarva beszélő, amúgy vonzó és számára valaha egyáltalán nem közömbös nő szájából, akinek leginkább már csak a hangjára emlékezett. Bárminő helyzet vonzásának ellent kell mondani, ha a pillanat, akár az utolsó lenne is, mást sugall...

Amikor e fellengzős mondatot leírta, elgondolkodott, mondott e valaha nemet a pillanatnak. Percekig kutató emlékei tárházában, még a *tárháza*, enyhén historizáló megfogalmazását is megértő ironiával konstatálva, megállapította, soha nem mondott nemet a pillanatnak.

De hogyan zárul a mondat? Mert a benne szóló hang elhallgatott, és helyébe egy illat költözött, amit évekig csak a fürdőszoba fogasán lógó pulóveréből érzett, ha arcához nyomta ezt az udvari munkára rendelt elrongyolódott textilt, amit végül valaki, feltehetőleg anyja, vagy nagyanyja kihajított, s, azóta, az illat, ha tíz-húszévenként, tűnik fel váratlanul, katamaránon, folyami kompokon, keskenyvágányú vonatok peronjain.

Nagyanyámra gyanakodtam. Ő tüntetette el néha neki nem tetsző ruhadarabjaimat, amik ingerelték. Színe, szabása?

A vastagon Észak felől hömpölygő, a szürke minden árnyalatát kimerítő felhők köd szitált. Először fordult elő, hogy nem leste izgatottan az utat. A Napóleonnal vívott csata emlékműve után a sofőr évtizedek óta lekapcsolja

a távolsági busz belső fényeit, s az utasok a tájat, mobiltelefonjukat bámulják, vagy magukba süppednek. Ká máshol járt, s meg is lepődött magán, hogy az utolsó vasúti átjáró felé gondolt először a Hegyre, s nézett is fel rá, megint csak először, minden elfogódottság nélkül.

61

Szobája elfoglalása után nyomban a Bazilika felé rohant, de a Keren-gőbe nyíló ajtót zárva találta. Az udvaron át, az addigra feltámadt szélviharban az eső is szapora lett, egy régészeti feltárás, vagy építkezés – Ká e pillanatban nem tudta eldönteni – rácsai állták útját.

Felülről közelítek, a rendház lépcsőházán keresztül.

A kórus emeleti ajtaja előtt egy ismeretlen kapucnis barát tartóztatta fel.

A toronyóra a napnyugta idejét ütötte, *elkéstem*. Síkos macskaköveken csúszkált még reménykedve a torony bejárata felé a templom s a könyvtár közötti boltív sírkövei közt. Az üvöltő szél s a fagy közeli hideg tette-e, Ká először érezte magát végtelen kiszolgáltatottnak, talán még kiszolgáltatottabbnak, mint először e falak közt.

Az Édenkert kapujának kosszarv kilincsén a jégburok síkos lett. Lassan nyílt a súlyos ajtó, havas lépcsőház, kerengő, *dideregtem*. A Porta Speciosa ott is volt, meg nem is. Valami viszolyogtató mázas másolata előtt ácsorgott, meg sem kísérelve a behatolást.

A vesperás valahol máshol kezdődött el.

Van húsz éve már, Normandiában, apálykor, a Monte Saint Michele apát-ság ebédlőjében a kandalló kürtője csücskén úgy tündöklött az ég... A csoport, melyhez véletlen csapódtam, tovább haladt, s az utolsó ajtó is bezárult mögöttem.

A felhővihar pompájában másnap az Öregek Otthona felőli ajtót is zárva találta. A Prt Spcz másolata könnyedén kinyílt. A templomba lépett. A veszélyérzet hiábavalóságáról gyözködte magát, miközben a kezében szorongatott fekete kalapot a szárnyak közé gyűrte. Amikor sokadszorra is becsapódni készült a kapu, Ká kirohant a templomból.

A kerengő kőpofái várták: bujaság, mértéktelenség, harag.

Télvíz idején csak a keleti ajtó nyitható az udvar felé, kitérta hát a kaput, s a mozgásérzékelő felvillanó fényében észlelt állatot maga elé engedve kilépett

a kertbe. A napóra kopott számlapján, s az árnyvető vaspálcára telepedett nyest mutatványain merengett.

62 A ciszterna az udvar közepétől kissé nyugatra áll. Rács fedí. Alján a pénzek a legcsekélyebb fénysugárra is jeleznek. Befelé ívelő fala, *ha belesnék* - nem kínál esélyt a bezuhanónak -, ezért mobiltelefonját, miután beütötte a Ház vendégpáterének számát s az OK jelet, zacskóba téve egy kötéllel leengedte. A vízszint felett himbálódzva a telefon kicsengett.

Megőrültem - gondolta. *Megőrült* - *gondoltam*.

A hosszú szünetben -, mikor eltűnt Rákosi Mátyás arc képe a falakról - a szomszéd lépcsőházbeli verekedős HCS - később rendőr lett - fellökte, s a fűtőtest öntöttvas bordáiba verte a fejét. Sokáig feküdt a hideg kövön, mikor egy távoli hang azt üvöltötte: meghülyültél! Felugorva fennhangon sorolni kezdte a szorzótáblát: 1X1 az egy, 2X2 négy, 3X3 az kilenc, 4X4 az tizenhat. - De ez nem a szorzótábla! - rivallt rá értetlenül a körbe-sétát felügyelő tanár.

Ká tudott egy bizonyos Z novíciusról, akit fertőző betegsége folytán a ciszternába száműz önvédelmi okokból a közösség, ellátva őt naponta étellel-italtal, csörgő láncon aláeresztve a szükségest és a szükség folytán termelődő salakanyagait visszahúzván a kútmélyből, gyógyulását remélve mindaddig, míg az oszmán seregek pár napos öldöklése folytán legyilkolt szerzetes társait bele nem dobálják a ciszternába.

Z ezen a hullahegyen mászik ki hetek múlva csont soványan és félőrülten, s bolyong napokig a kiégett kolostor folyosóin, kormos favégekkel a falakra vésve a *történetet*, mígnem valami újabb konc reményében visszatérő janicsár őt is keresztül nem szúrja.

A Mindenható kifürkészhetetlen akarata folytán utóbb a janicsár keresztény hitre tért gyermeke írja le a történetet.

A janicsár haditettei révén magas pozícióba kerül, Pannónia észak-nyugati részének helytartója lesz. A Szultán személyesen fogadja. A janicsár, ki efendi és aga, majd bég és basa, magyar szolgálot keres fia neveltetésére. A szolgáló özvegyasszony - ki gyermekét, kit eleddig Z novíciusnak ismertünk és férjét ki a környék, keresztény időkbeli ura volt, elvesztette -, neveli a gyermeket, magyarul tanítja.

A janicsárból lett pasát udvarháza kertjében, gyermeke önfeléd kántálását hallgatva, ismeretlen-ismerős érzések kerítik hatalmába. A szó, a rigmusok egyre ismerősebb, ahogy morzsolgatja, majd elüldözi magából, de nap, mint nap visszatér, egyre izgatottabb, amint a köd oszlik, s nyílik meg elméje valami rég kitörölt képek, dallamok előtt: vastag hajfonatú asszony dalol kézi malmot hajtva, míg ő a kertben szaladgál, ismerős a dallam...

63

Magához hivatja a nevelőt. Faggatja. Az asszony vele közel egykorú lehet, nézik egymást. Végül a tolmácsot elküldi, s megszólal.

- *Én sem értem, honnan tudom, amit mondok, s hogyan lehet ez, de hirtelen, amikor megszólaltál, tudtam, öröktől ismerlek.*

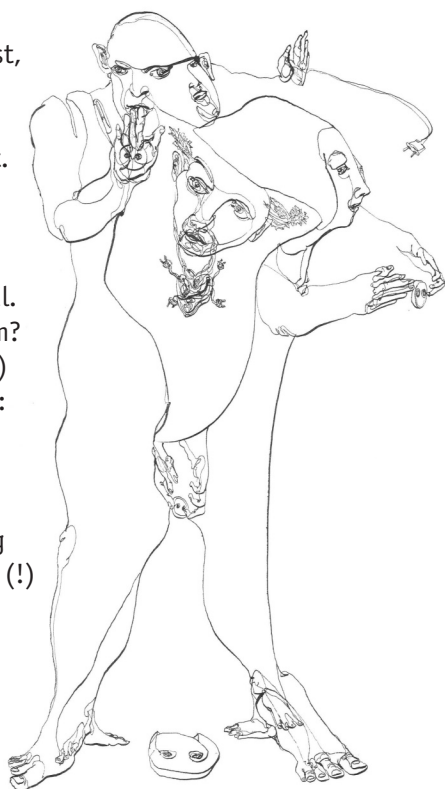
- *Uram, a Mindenható ismeri csak útjainkat.*

- *Azt sem értem, hogy e szavak a te nyelveden, hogyan jönnek számra?*

A betűk itt olvashatatlaná váltak. Valami vöröses folyadék ömlött a lapra, a hátralévő oldalakat is eláztatta. A könyv melyet Ká még diák korában *talált*, délutáni szabadidőben megfogadott bér munkásként a könyvtár pincéjéből kihordott könyvek sűrűjében, s elcsent - lelkét avval nyugtatva -, e röpke pár óra alatt több tucat hasonló példányt talicskázott ki egymaga, s azt is tudta, hogy a könyvek hol végzik.

ÚJSZÖVET

Nem teveszőrből készült ruhát viselt. Szeretett frakkot-inget. Befektetőkkel szivarozott; jól ismerte Ortegát, Fleminget. Ahogy róttá John a nagyvárost, hangja fájdalmasan lebegett. Nem a pusztában kiáltott, de pusztuló bárók részegjei felett. Máskor nem volt semmi giccs. Ó, Montreux-i Jazz Fesztivál! Vagy New Orleans, St. Louis; ahogy Chicago neonport szítál. A kávéházban vagy hol is láttam? (Bár nem sáskát evett ugye...) Onnan tudtam, hogy ő az, aki: túlcsoportult a Jordán vize, mikor belépve csak ennyit mondott: "Van itt nagyobb. Vigyázat! A saruszíját, én még azt se!" Fejlesztésig hírvárlat (!)

1990
Székely
nem kérek
szavakat!
1992
Feri Székely
"Fejlesztésig hírvárlat"

Feri Székely
1990

A SZÓLISTA

I. GYÓNTATÓ

Tóth Kinga 65

a templomba vitte
térdepeltette
a gyóntató min-
den ablaka
intelem botlik
hallja a sarok bu-
kását
a kövön a szobor fogja fel
arcával a szent orrára esik
szennyezi a kifényesített
orrot ahol a szirén az őzzel
fejüket víz szennyezi a hídon
látja patáit ahogy a kőbe veri
csattog csiszolódik
hangszer készül belőle

II. BANK

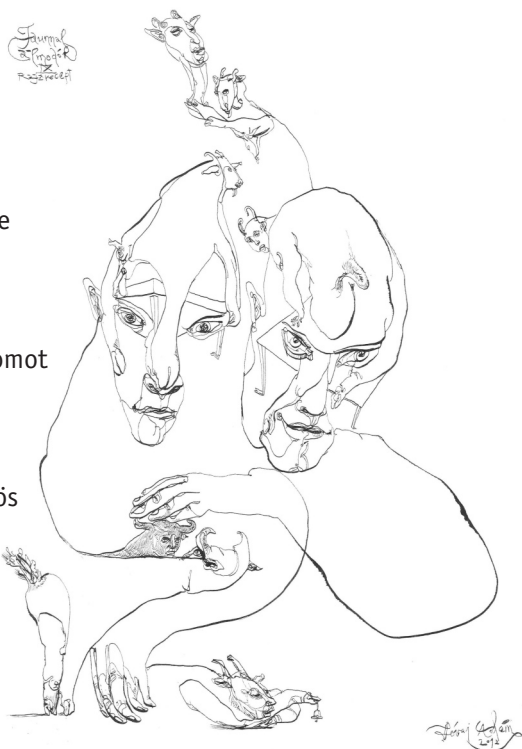
a bank az sztk párja
ugyanazon építész tervei
alapján a népnek készítik
építőmunkásai kézzel emeltek
egymásra a kövek közt nincs
kötőanyag egymásra halmozzák
az üvegekockák a betontömbök
között irányítják a fényt
a belső dolgozókra
a fő téren nyolc királyi pecsét
egy oktáv egész hangjai
ahogy hangolja magát a jeleken
a koronákra hajol
cipője anyaga tiszta

66 VENDÉG

I.a szertartásra készíti
a gallért hajtúvel
nyúl fel akasztja ki
a nyelvet nyomja a szőrbe

II.kihajtja az ajtókat
és a polcokra fekszik
nylonteste nem hagy nyomot
a műbőrön lehelete
visszafolyik a fóliáról
a szájába megtanulja
a családneveket és a közös
programokat megfőzi
az ebédet elzárja
a csapat mintát vesz
a fólia eltávolítása után
magára keni hogy
ide tartozhasson

III.a kis szobában mászik fel
nyekereg a gumi alatt
a padló visszafelé tekeri
az altatójátékot ráhúz
a rugóra hogy elszakadjon
a sajátján akar altatni
a nylonba vazel

Ha azt mondom, Szlukovényi Katalin immár két évtizede jelen van irodalmunkban, szinte elcsodálkozom, milyen gyorsan és milyen termékeny munkával telt el számára, számunkra ez a nem kevés idő. S aki őt ismeri, bizonyára most is azt a kamaszos temperamentumú, karakán egyéniséget látja benne, akit láthatott költői indulásakor. Elkötelezettségét, tudatosságát jelzi, hogy felnőtt életének szinte minden tevékenységformája a pálya iránti ragaszkodásáról tanúskodik: irodalmi és

Juhász Attila 67

„S ELIDŐZHETEK A RÉSZLETEKBEN”

Szlukovényi Katalin:

Hamis nosztalgiák

nyelvészeti tanulmányok itthon és külföldön, szakkollégiumi rendszerben is, folyóirat-szerkesztői munka, vers-, esszé- és műfordítás-publikációk rangos folyóiratokban, oktatói és kutatói munka, kötetyszerkesztés, szakmai közösekben felelős megbízatások vállalása. S ha azt mondom, mindeközben két verseskötete jelent meg, szintén csodálkozom kissé: manapság – főként így, krisztusi korba érve – reprezentatívabb jelenlétre törekşenek irodalmáraink, már ami az önálló kötetek számát illeti. S miközben látjuk, tudjuk, hogy költõnk ez idő alatt sokféleképpen és folyamatosan letette alkotói névjegyét, mégis egyfajta kivárásos-rákészüléssel jelleget mutat ez a pályaképi (ön)szerveződés, mely bizonyos értelemben babitsi párhuzamokat villant fel. (Persze hozzá kell vennünk ehhez a jelenbeli könyvkiadási együttthatókat is: a Móricz Zsigmond alkotói ösztöndíj elnyerése sem volt elég anno ahhoz, hogy ne kellett volna még éveket várnia egy tomos megjelentetésére.)

A *Levelek Iris koszorújából* és a *Kísérleti nyúlórr* egyaránt hangsúlyos ars poeticus felütéssel kezdõdik, és hasonlóképpen szándékozik felmutatni a sokoldalú poétaszakmai felkészültség jegyeit. Az alkotásörömmel hangot adó nyitányok e tendenciája úgy öröklõdik tovább a *Hamis nosztalgiák* lapjain, hogy itt már az együttalkotás, szerzõ és befogadó partneri mûélvezetének metaforikus megjelenítése, illetve annak programja válik hangsúlyossá. S bár a kötetkeretézõ metodikájú hitvallás a „hegyi költõ” beköszönéséhez képest itt eltolódott a második kötetre (ld.: *Bevezetés az irodalomelméletbe*, illetve *Pillanatfelvétel*), a szerkezeti rokonság mégsem mellékes, és egyszersmind talán – egy önálló ars poeticus ciklus beépítése kapcsán – azt is jelzi, hogy költõnk poétahivatásbeli számvetésgondolatai igazából mostanra kristályosodtak ki. (A kikristályosodás fogalmán persze dilemmák aktuális és mélyebb megélését is érthetjük, melyrõl például – szintén babitsi párhuzamost sejtetve, ld. *A lírikus epilógja* – az *Alanyi költészet* két önironikus miniparabolája ad bizonyosságot.)

A második kötet nyolc év elmúltával jelent meg, melyhez a szerzőt szintén alkotói támogatás segítette, s ez nyilvánvaló jele annak, hogy a Nemzeti Kulturális Alap kuratóriuma, vagyis a szakma is elismeréssel és várakozással tekint Szlukovényi költészetére. Az otthonosság, amit ekképpen
68 az anyagi-technikai segítség megteremtett, érzelmi, világszemléleti és poétikai vonatkozásban egyaránt tetten érhető a versek tanúsága szerint, bár a teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy e területek sincsenek meg dilemmák, hiányérzetek, ambivalens megnyilvánulások nélkül költőnk lírikusi megszólalásaiban. Mindenesetre feltűnő, hogy az árnyalatok teljességére törekvő szemléltetés eredményeképpen – s nyilván a nyolc hosszú év bőséges terméséből adódóan is – most a szokottnál jóval testesebb könyvmű született.

A corpus rendezésére ismét a ciklusok tematikus egybeszervezése kínálkozott alkalmasnak, melyekből éppen annyi kerekedett, mint az első kötetben (hat ciklus és egy kisebb önálló sorozat), a költemények száma azonban itt kereken százzal több. Lehet, hogy szó sincs számmisztikáról, de érdekes, hogy amíg a *Nyúlórr* szerkezete ciklusról ciklusra egyfajta spontánabb nekilendülést, mondanivaló-gyarapodást mutat, addig a *Nosztalgia*k makrostruktúrája bizonyos mennyiségi szabályozottságot, egységesítést tükröz. E rendezettségképzet némileg lazul is aztán annak következtében, hogy azért ciklusközi átjátszások, tematikus, stiláris és motivikus kapcsolatok gazdagon behálózzák kötetszerte a szövegeket, s bár ez a fajta rendbe szervezettség formai lenyomata is lehet a már említett otthonosságérzetnek, azért ne hagyjuk figyelmen kívül annak sajátos kontraszthatását sem, hogy az első kötetben éppen a beteljesületlenség, a diszharmónia, az illúzióvesztés szerelmes verseiben bukkan fel hangsúlyos vándormotívumként, viszonyítási alapként a rend fogalma...

Mivel a *Hamis nosztalgia*kban mennyiségileg is, illetve a ciklusok sorrendiségét tekintve is első helyre sorolhatók a szerelmes költemények, logikusnak és célszerűnek tűnik először ezek vizsgálatán keresztül szemrevételezni folytonosság és változás jellemzőit. Mondhatni: a *Kísérleti nyúlórr* záró ciklusának egyfajta továbbírását találjuk az új kötetben. A *Hiányszonett* és az *Itthon* című fejezetek szinte – Csokonai szavával élve – poétai románná egészítik ki az első verseskönyv tematikus szövegcsoportját. S nem mellékes talán arra is kitérnünk itt, hogy a *Nyúlórr* ötödik ciklusának szerepversei csupa zaklatott nőrsort elevenítenek meg sajátos nézőpontból, s köztük a befejező sorozathoz végszót/hívószót adó tételek a három csehovi nővér közül éppen a legfiatalabbnak, a naivságában, önállóságában is illúzióvesztett Irinának érzéseit, gondolatait tárják fel. Aztán (*a megváltást én tényleg úgy képzelem...*) fejezetcímmel jelölt szövegcsoport már demitizálja a szerelem, a szerelmek történéseit, játékos-szlanges-ironikus-önironikus hangvételével is

inkább a beteljesületlenséget érzékelteti, a párkapcsolat lélektanában a végül eredménytelen, reménytelen küzdelmek lelki folyamataira összpontosít, s aktuális, eseti otthonosságérzetében is csupán az átmenetiségre ébred rá (pl. *Üllői út*). Így azután nem véletlen, hogy a petrarcai hagyományból mindössze a külső formaképlet öröklődik át e furcsa szonettváltozatokban, ráadásul a demitizálásnak, delirizálásnak olyan „külsérelmi” vetületeivel, melyek a jambusdöcöggetéssel, illetve a drasztikus rímfogyatkoztatással sajátos diszharmonikusságot kölcsönöznek a verseknek, formai metaforaként erősítve az érzelmi disszonanciák megmutatkozását.

A poétai román második részének záró darabja, a cikluscímadó szerepet is betöltő *Hiányszonett* egyfajta nyugvópontra juttatja a kötetközi szerelmi verstörténések folyamatát. Ha formailag e mű nem is teljesen szabályos kompozíció, érzetre még mindig közelebb áll a szerelmesvers-hagyomány harmóniateltebb vonulatához, s szonett mivoltában, hiányérzeti hangsúlyával kétszeresen is közvetlen kapcsolatot is teremt az első kötet ominózus darabjaival. Miután az eddig két könyvrész mintegy félszáz opusa „letapogatta” a párkapcsolati érzelmek, élethelyzetek szinte teljes spektrumát, beleértve immáron a felszabadító erosz vagy a (hamis) nosztalgizálás árnyalatait is (ld.: *Reggeli fürdő*, *Korrekúra*), ebből a szövegből kiderül, hogy lényegében minden korábbi hit és álhit, öröm és reménytelenség, a kapcsolatok minden lelki megpróbáltatása szükséges volt a személyiség kiteljesedéséhez, a számvetés hitelességéhez, az önszemlélet, az életszemlélet teljesebb realitásához.

A nyugvópontot követően új fejezet nyílik a könyvben, a poétai románban és a valós kapcsolatok terén is. Hogy maradjunk még a Csonkai-párhuzamnál: itt újfent helyet kap kezdetben még némi édeskeserűség (*Körtánc*), a remény bizonytalankodása (*A fény dőlésszöge*, *Toledo*, *Zacskológia*), de már egyre hangsúlyosabbá válik a megérkezés öröme (*Ámor nyíla*, *Összhang*), eladdig, hogy a boldog testi-lelki beteljesülés felszabadultsága adja már a zárszót, ráadásul a költőnkre oly jellemző hangnemváltások jegyében hol némi pátosszal (*Hajnali himnusz*), hol pedig pajkos humorral (*András örök*) gazdagítva a lírai dikció árnyalatait. (Beszédes lenne egyébként önmagában az is, ha kötetben belül vetnénk össze a vershelyzetek párhuzamára épülő, mégis alapvető érzelmi, szemléleti különbségeket mutató *Brooklyni ballada* és *Franciakert* című költeményeket.)

Mint már utaltam rá, költőnk esetében korán megmutatkozó, karakteres személyiségről beszélhetünk, akinek alkati jegye, műveinek pedig meghatározó stíluseleme az ironikus humor. Azzal párhuzamban azonban, ahogy szerelmi kapcsolatának és szerelmi költészetének kiteljesedéséről beszélhetünk, érdemes arra is kitérnünk, hogy vajon az említett versekre oly jellemző

ironizálás mutat-e kiteljesedő árnyalódást immáron a második kötet egészében, illetve költői szemléletében. Elég, ha kiindulásképpen korábbi véleményeket szembesítünk a *Hamis nosztalgiaák* szerkesztőjének utószavával: a

70 *Kísérleti nyúlórr* kapcsán Limpár Ildikó például játékos, fricskázó beszédmódot említ, melyben a beszélőnek semmi sem szent, Mesterházy Mónika pedig feloldozó jellegű humorról tesz említést, míg a *Nosztalgiaák* hátlapján Margócsy István ambivalens viszonyulásaiban ragadja meg Szlukovényi iróniájának lényegét, azt egészében világszemléleti alapozottságúnak találja, s hol játékosnak, hol könyörtelennek, abszurdnak, gunyorosnak minősíti, de hozzáteszi az okos jelzőt is (utóbbinak kauzalitásra vonatkoztató, illetve bölcsességre utaló hivatkozása amúgy szépen összegzi e szavunk itt is érvényes, eredeti jelentés-összetettséget).

Úgy tűnik tehát, hogy a korábban kamaszos-életkori, alkati jellegűnek tekintett stíluselem immár egyre inkább világképi alapra, jórészt a székesziszre, hiányérzetekre és az ezek nyomán jelentkező kritikai koncepcióra vezethető vissza. Mondhatnánk, hogy mindezeknek generációs motiváltsága is van, viszont költőnk amellett, hogy korosztálybeli alkotótársaival vállalja az eszmei közösséget, ez mégsem jelent stílárisan tendenciózus, kanonikus összekacsintást, betagozódást - olyannyira nem, hogy a szerző itt az irányzatossággal, a kordivattal szembe is fordul indirekt ars poeticájában, ahogy azt a *Mi a posztmodern?* című verse is mutatja. Szlukovényi Katalin ironikus humora sok mindenre kihat, kiterjed, sok lírai komponensben tetten érhető: limerickeket ír, nonszensz ciklust épít be, nyelvi játékokat használ fel, gyakran poentírozva szerkeszt, alkalmanként profanizál és deszakralizál, nagy ritkán epés politizáló megjegyzést is tesz, de iróniája kiterjed önszemléletére, párkapcsolati nexusára, bölcséletre és ars poeticára egyaránt. Érdemes arra is hivatkoznunk itt, hogy két kötetének címválasztásában szintén szerepet kapott, ha más-más árnyalattal is, az irónia (ld. még a borítókon fellelhető portréfotók mosolyárnyalatainak különbségét!), valamint hogy oktatói, kutatói munkájának fő vizsgálati iránya éppen az irónia megjelenése az irodalomban (doktori értekezésében a 20. századi amerikai zsidó irodalom humorának, iróniájának, öniróniájának sajátos jegyeit elemzi).

A költeményekben megmutatózó érzelmi és stílári kiteljesedés mellett jól érzékelhető itt a – talán krisztusi korból adódó – árnyaltabb és mélyebb bölcsélet igénye, még ha e téren is jellemző a kételyek, dilemmák burkoltabb vagy szó szerinti megvallása (pl.: „Sehogy se akar nekem összejönni / a teljesség illúziója, hogy / az isteni értelem mélységéig / eljussak” – *Deus ex machina*), ráadásul azzal az ironikus kitétellettel, hogy a megoldáshoz közelebb jutás „ellenpéldájaként felhozható az elmúlt pár ezer év szépirodalma, / továbbá bölcséleti művei” (*Jegyzetek egy nagyszabású poémához*). Pedig úgy tűnik, hogy mindkét nevezett irányból erős hatások alakíthatták

Szlukovényi Katalin lét- és ismeretbölcséletét. Motivikus rokonságok is alátámasztják, hogy József Attila, Pilinszky és Nemes Nagy borúsabb, az egzisztencialista gondolkodásmóddal párhuzamba állítható szemlélete hatást gyakorolhatott költőnkre. Ennek előzményei már felismerhetők a *Kísérleti nyúlórr* III. ciklusában, itt pedig a *Tavaszelé*, a *Fa, téli tájban*, a *Reggel helyett*, az *Élőhal*, a *Túlélő* című versekben kapnak hangsúlyt a létfájdalmas szkepszis, sőt a szarkazmus képei (*Szenteste*). Talán érdemes arra is hivatkoznunk az összefüggések hálózatát feltárandó, hogy szerzőnk mint esszéfordító sajátos közelségből tanulmányozhatta Hermann Hesse *Kafka-értelmezéseit*.

Érdekes, hogy a nonszensz-ciklus legjátékosabbnak tűnő darabjaiban – különböző kontextusokhoz rendelve – szintén felbukkanak egyfajta létpesszimizmus, illetve illúzióvesztés önironikus nyomai („megyünk a hatról az ötre” – *Kis reggeli nonszensz*; „fú a szél / fél a szű” – *Aszúesszencia*), de ezeket az aktuális stílusegyütthatók jegyében humoros csattanókkal („sohase leszek így moziikon”, „féleszű”) vagy éppen címmel-mottóval (*Petőfi.zip*) rögtön és nyomatékosan ellensúlyozza is. Nem bölcséleti kompenzációként, hanem impressziózus, intuitív felismerésekből adódó spontán derűjének köszönhetően pedig olykor teljességtapasztatának is hangot ad (*Nyár*).

A filozofikus alkotások elsődleges lelőhelye a kötetben az *Enigme* ciklus, melynek címadó verse egy párizsi múzeumi varázskép rejtélyének megfejtési kísérlete kapcsán látóközelve hozza az agnosztikus szemléletet és annak költőnkre gyakorolt hatását, melynek nyomai másutt is felbukkannak (*Cím nélkül*, *Túl*, *Tavaszelé*). A rejtélyek problematikája amúgy elsősorban a hitbölcséleti kérdésekre, pontosabban annak dilemmáira koncentrálódik, és ez a ciklus nagyobbik vershányadában érhető tetten. Van, hogy – sok más témájú vershez hasonlóan – a valós élethelyzetek teremtenek apropót a gondolkifejtésre (pl. templomi turistaélmények vagy egy családi karácsonyünnep), s úgyszintén jellemző e szövegekre az érzelmek közvetlen megnyilvánulása. Akár a korábbi párkapcsolatokról szóló művekben, itt is alapvető a „se veled, se nélküled” viszonyból adódó érzelmi-gondolati vívódás, mely által a már Balassi óta jelenlévő, de persze még mindig nyugvópont nélküli költői-bölcselői vonulathoz csatlakozik Szlukovényi Katalin a maga nagy erejű, felkavaró hatású opusaival, melyek közt az *Enigme*, az *Örök hangpróba*, a *Csapda*, a *Szenteste* nyelvbölcséleti és ars poetica kérdéseket is felszínre hoz.

„kitölteni a forma és a mód / kész, s elidőzhetnek a részletekben” – fogalmazta meg költőnk az *Irina az ösvényen* című, korábbi szerepversében az öntudatosságáról is tanúskodó indirekt alkotói programot, melynek megvalósítását – nem mellékesen a mindennapi élet sok apró momentumához

kötődő vershelyzetteremtés, illetve érzelmi-gondolati szemléltetés, kivétítés kapcsán is – szépen demonstrálják a *Hamis nosztalgiák*ban található alkotások.

72 A megvalósítás az új kötetben egyébként már kevésbé kötődik szerepversekhez, viszont érdekes és jellemző, hogy ha pedig mégis, akkor a szerepválasztás ismét kortársi hangvétellel megszólaltatott irodalmi nőalakokkal teremt kapcsolatot (*Lydia Horatiushoz, Ophelia búcsúja*), s ismét klasszikus versformákba applikálva a megszólalást. Van abban egyfajta immanens logika, hogy az alanyi költészet híve, a személyiség kiteljesedésében is immár otthonosabbnak mutatkozó megszólaló egyre kevésbé ölt álarcot a versben, sőt az első kötethez képest még ritkábban használ önmegszólító egyes szám második, illetve a távolító önszemlélet lehetőségét is kínáló egyes szám harmadik személyű dikciót, ehhez képest azonban furcsa, hogy a könyvborítón felbukkanó három nőalak arctalansága, rejtettsége, rejtőzködése is hangsúlyos gesztusként értelmezhető. Hagyományértő és beleélő képességről tanúskodik ugyanakkor, hogy a *Hazafelé* című versben nyolc nagy költőelőd lírikusi alkatát, szemléletmódját idézi meg szerzőnk sikerrel egyetlen hangulati-közérzeti szituáció megélése, megélhetősége kapcsán.

Az ars poeticák teljes fejezetet kapnak költőnktől, ráadásul a kötet zárásaként, kiemelt pozícióban. Jelzése lehet ez annak is, hogy a szakmai elköteleződés és a szakmai otthonosságérzet milyen fontos motívum Szlukovényi Katalin életében és költészetében, illetve beszédes megoldás, ahogy kötetzáró darabnak teszi meg a *Pillanatfelvétel* című opust, melyben egy újabb alkotói program körvonalazódik, s ennek fő hangsúlya azt emeli ki, hogy a lírai megszólalásnak a világról való közlendője immár a koherens egy-lényegűséghez tendál. Fontos ugyanakkor az a szintén babitsi párhuzamot sejtető ars poeticus kitétel is, hogy a közlés módja folyamatos változással (lesz) jellemezhető (vö.: „Csak az változik, aki, ahogy mondja, / amit mond, az marad”), s ezt már eddigi verseiben is tanúsította a nyelvi, műfaji, stiláris, formai változatosság által, melynek egyik legsajátosabb eleme a szlengtől, az ironizáltan frázisgazdag köznyelviségtől a szaktudományos terminológiáig terjedő, kötet szinten nagyon is heterogén szóképzleti rétegződés. Fontos eszköze Szlukovényi Katalin költészetének ez a gyakori, látszólag delirizáló megoldás, mely adódhat a pillanat ihletétől vezérelten („amikor új szó téríti másfelé, lehúzza az örvény”), de általánosságban véve is jellemzi líranyelv-szemléletét.

„azt sem bánom, ha belefulladás, / csak elég erős legyek valaki / mást is magammal rántani” – írja a *L'art pour l'art* című versben, elutasítva mindenféle megszokást és rutint, egyszersmind hirdelve és vágyva az alkotás örömeinek elemi megtapasztalását. Vannak olyan szövegek, amelyek különböző kontextusba ültetve hangsúlyosan és nagy hatásfokkal szemléltetik ezt:

erotikus töltettel a *Bevezetés az irodalomelméletbe* esetében, a titokfejtés izgalmával kapcsolatba hozva az *Enigme* záró soraiban, groteszk fiziológiai párhuzamba állítva a *Kiválasztás* vershelyzetében, illetve a Weöres Sándor-i rokonság jegyében a költő médiumszerepére való utalással az *Ihlet*, vagy némi mitikus metaforikával „látványossá” tett módon az *Ablak* 73 című opusokban. Bármilyen élethelyzet és sokféle nyelvi regiszter alkalmas tehát Szlukovényi számára, hogy megtalálja és érzékeletesen kifejezze a költői tartalmakat, de feltűnő, hogy motivikusan mennyire fontosak számára a reggelek, az ébredések vershelyzetei, vagy éppen a testi, fizikális érzékelés, illetve tapasztalati érzékiség momentumai. Ez a fajta elevenség, közvetlen természetesség jó előjel ahhoz, hogy a befogadók bízhatnak az alkotói pálya további, egyszerre nívós és olvasóbarát folytatásában, hogy a szerző továbbra is „elég erős lesz magával rántani”. S ha maradnak is benne még bölcseleti és ars poeticus *Dilemmák* (vö.: „Lesz-e még bennem valaha / annyi bizalom a Teremtés iránt, / hogy verset tudjak írni?” – *Május*; „és végig tudatában lenni a közönység / figyelmének, mely [...] várja [...] amikor fáradtság, téves mozdulat, s az összes, / egymás után, jaj, mind a földre hull majd, / tányér, cserép, mert nem tarthat örökké” – *Cirkusz*), azok valószínűleg termékeny terepei lesznek majd annak a „változva mondásnak”, melyre érzékeny figyelme, állandó készenléte, kifogyhatatlan energiája, rátermettsége és kiváló felkészültsége már jó ideje biztos alapokat nyújt. (*Napkút Kiadó, Bp. 2013*)

Új Forrás 2013/10 – Juhász Attila: „s elfűzőhettek a részletekben”
Szlukovényi Katalin: *Hamis nosztalgia*k

A NAGY HARCI HELYZET

Elvadult zoknihordák portyáznak szerte a lakásban,
sokuk nem találja párját, végsőkéig elkeseredett.
A konyha zugaiban szedett-vedett csőcselék:
szennyes bögrék hevenyészett osztagai lapulnak.
A bútorokon, a tévében: por és kamu.
A franciaágy bevetésre kész.
Megadom magam, ha kívánod.

DA CAPO AL FINE

Szerelem

testembe tested
testemből kicsi teste
testében testünk

Születés (da capo al fine)

a kisgyermek kit
világra hoz a felnőtt
kit világra hoz

Szabadság

testbe zárt lélek
kiteljesezhet-e a
testbe zárt testben

ÖREGASSZONY

Az utca végén a vadgesztenyefa
 már nyár közepén kiégett.
 A termésre még jutott ereje,
 a lombuhára egy csöpp se:
 rozsdabarnára pörkölődött
 levelei közül rikító zölden
 ragyognak ki a tüskés gömbök,
 mint a karácsonyi díszek,
 amik mögül rég kiszáradt a fa.
 Lesz minek örülni ősszel,
 gesztenyepotyogás idején
 a környékbeli gyerekeknek.
 A fa meg csak kihúzza valahogy
 megint a téli álomig, mikor
 leissza magát a földig tiszta hóval.

Nem jelenthet túl nagy kihívást az olvasónak, hogy néhány oldal áttanulmányozása után felismerje Gacsályi Mátyás, a *Vidróczki-kódex* főszereplőjének magyar irodalmi előképeit. Rögtön adja magát a párhuzam Tamási Áron *Ábel-*

76 Reichert Gábor

„HEJ VIDRÓCZKI, MOST GYERE KI”

Halász Margit: *Vidróczki-kódex*

trilógiájával, és a szerző mintha Tersánszky Józsi Jenő *Kakuk Marci*-történeteiből is merített volna hősének megalkotásakor. Persze nem állíthatjuk, hogy Halász Margit könyve kizárólag a nagy elődök kortárs kulisszák közé he-

lyezett továbbgondolásaként lenne olvasható, annál is kevésbé, mivel már maguk az említett klasszikusok sem pusztán megalkotóik fantáziáját dicsérték. A magyar népmesék tucatjaiban előbukkanó furfangos hős alakja éppúgy szolgált ugyanis Tamási vagy Tersánszky legendás figuráinak alapjául, mint ahogy a 19. század híres-hírhedt betyárjairól szóló mondák igazságos gonosztevőinek. Nem véletlen, hogy a 2013-as Halász-regény jóindulatú, de adott esetben a simliskedéstől sem visszariadó falusi kalandora is a valaha élt legnagyobb mátrai szegénylegény, Vidróczki Márton útmutatásait követi bolyongásai során.

Egy a nemzeti hagyománykincsben generációról generációra továbböröklődő konvencióról van tehát szó, amelynek célja tulajdonképpen minden szépirodalmi feldolgozás esetében ugyanaz – tudniillik annak firtatása, hogy a mindenkori kortárs viszonyok között milyen lehetőségei lehetnek egy népmesei hősnek az érvényesülésre. A *Vidróczki-kódex* bizonyos tekintetben e vállalkozások egyenes ági leszármazottjának tekinthető – más kérdés, hogy sem a rövid pika-reszk történetekből építkező regényszerkezet mozgalmassága, sem a szöveg nyelvi megalkotottsága nem közelíti meg a nagy elődök színvonalát. (A korrektség kedvéért azért gyorsan szögezzük le, hogy meglehetősen terméketlen az eféle összehasonlítás, hiszen értelemszerűen senkitől sem várhatjuk el, hogy a modern magyar irodalom csúcsteljesítményeihez mérhető *Ábel-*, vagy *Kakuk Marci*-utánérzést hozzon létre.)

Gacsályi Matyi – a fent említett konvencióknak megfelelően – egy szegény mátraverebélyi szénégető legkisebb fia, akinek minden vágya, hogy valamilyen módon kitörjön egyre szűkösebbnek érzett falusi közegéből. A történet kezdetén még úgy tartja ezt megvalósíthatónak, hogy némi szerencsével „rálel egy különleges, kihaltak hitt gombafajra, amelyet az ő nevéől jegyeznek majd”, így téve szert a világhírré. Gombászás közben azonban – a nagy felfedezés helyett – véletlenül ráakad a Mátra egyik barlangjában Vidróczki Márton titkos hagyatékára: egy kódexre, amely rejtjelezett életvezetési tanácsokkal látja el az útjukon megtevédt ifjú betyárokat. A Vidróczki-apokrifek legkülönösebb tulajdonsága, hogy

valójában nem utasítják semmire tulajdonosukat: a titokzatos könyvben talált rajzokat, versikéket Matyi mindvégig saját, már megszületett elhatározásai megerősítésére használja, és azokat kivétel nélkül pillanatnyi kedvéhez igazodva értelmezi. Ez a befogadói stratégia akár Halász Margit regénypoetikájának metaforája is lehetne: Matyi különböző kalandjai ugyanis, a Vidróczki-kódexben talált bejegyzésekhez hasonlóan, teljesen ad hoc-módon követik egymást, mintegy a mindentudó mesélő önkényes csapongásának illusztrációjaképpen. A racionális történetvezetés éppúgy nem áll az elbeszélő érdekében, mint Matyinak a betyár „utasításainak” tényleges helyükön való kezelése. Jó példa erre a kódex utolsó, üresen hagyott oldala, amelyet főhősünk szintén jelentéssel ruház fel: természetesen arra a következtetésre jut a fehér lap láttán, hogy mindent pontosan ugyanúgy kell folytatnia, ahogy előzőleg már eldöntötte magában. A regény címadó erekléje (amely egyébként összesen körülbelül öt oldalból áll, legalábbis Matyi ennyiről emlékezik meg utazásai során) tehát elég csekély jelentőséggel bír a történések befolyásolásában, hiába is próbálja az elbeszélő ennek ellenkezőjét bizonygatni. Nem is magára a kódex tartalmára vagy Vidróczki alakjának megidézésére helyezi a narrátor a hangsúlyt látens főszereplője folyamatos emlegetésével, hanem arra a több helyütt hangoztatott tételre, mely szerint a 21. század Magyarországnál csakis a betyáros ravaszság mentheti meg az embert az éhhaláltól és a teljes feledésbe merüléstől.

A szerző másik vesszőparipája a hiányos (nyelv)tudás veszélyeinek állandó emlegetése: valamiért egyetlen adandó alkalommal sem mulasztja el megjegyezni, hogy a képzetlen Matyinak mennyi hátránya származik abból, hogy szénégetés helyett nem egyetemi tanulmányokkal, vagy legalábbis intenzív angolleckékkel töltötte ifjúkorát. Az ilyen és efféle oktató-nevelő szövegrészekről a szórakoztatónak szánt regény sokszor inkább egy pályaválasztási tájékoztatófüzet benyomását kelti: „Egy magát luxus költöztető cégnek nevező hirdető csomagolófiúkat keresett. Az angolnyelvtudást helyezték előtérbe, a kiváló fizikumot, a megbízhatóságot, a szorgalmat és az intelligenciát. Egy-két diploma sem akadály, olvasta Matyi a szöveg végén, és nem értette, a bútorok pakolásához vajon mi a fenének kellene egyetemre járnia az embernek. Hát megbolondult a világ?!” Matyi végül megkapja az idézetben említett állást, aminek köszönhetően rövid időn belül beutazza fél Európát (így mozdítva elő a regény cselekményét), ráadásul néhány hét alatt bármilyen nemzet polgáraival képessé válik megértetni magát. Mesés történetről lévén szó, ez utóbbival nem is lenne semmi probléma, ha az idegen nyelvű kommunikáció ábrázolása valamivel következetesebben jelenne meg a műben: hol „magyarrá fordítva” olvashatók a szereplők angolul folytatott párbeszédei, hol pedig szövetszerűen is láthatóvá válik Matyi csetlő-botló angolsága. („Where

are the sheeps?, kérdezte, mire útbaigazították”. A kötekedés szándéka nélkül tegyük hozzá, hogy a ‘sheeps’ mint többes számú alak egyébként is helytelen – persze ez lehet szándékos nyelvrontás is a szerző részéről.)

78 Annak ellenére, hogy első ránézésre kissé sarkosnak tűnnek a regény központi tételei (a mai ifjúság bajos érvényesülése, a világ megálíthatatlan globalizálódása stb.), az elbeszélő mindvégig akkurátusan érvel mondandója igazsága mellett, amihez elsősorban a különböző nyelvi regiszterek hol szerencsésebb, hol kevésbé jól sikerült vegyítésének eszközei állnak rendelkezésére. A regény elbeszélés módja – a történetvezetés mintájára – népmesei, szépirodalmi és kortárs köznyelvi klisékből építkezik. Felesleges részleteznünk, hogy az efféle nyelvváltozat-keveredések esetében meglehetősen vékony mezsgye választja el a jól sikerült stílusimitációt a szervesen elemekből összetákolt, erőltetett nyelvi humortól – sajnos a *Vidróczki-kódex* esetében több helyütt is az utóbbi konstelláció válik uralkodóvá. Míg a népmese-elbeszélőt imitáló szövegek sokszor fakaszthatják mosolyra az olvasót (pl. „Mit tehetett szegény Matyink?, öklendezve bár, de megreggelizett”; „Most meg arra rezzent össze Mátyás, hogy a nő folyton azt mondta, hogy szex, szex, szex. Ejha, ennek már a fele sem tréfa, gondolta Matyi, jó lesz jobban figyelni, nehogy bevigyék az erdőbe.”; „Hej, akkor lett ám igazán meleg a helyzet, amikor a vízi tündér nőcskék megjelentek”), addig a mai szlenget utánzó közbevetések inkább kínoisan mesterkéltnek hatnak. Az efféle szöveghelyek láttán nehezen lehetünk úrrá az érzésen, mely szerint egy a „mai fiatalok” beszédét ismerni vélő, infantilis elbeszélő próbálja eladni magát az olvasónak – ezzel csak még nyilvánvalóbbá téve, hogy valójában nem sokat konyít ahhoz a közeghez, amelybe illeszkedni próbál mondanivalójával. Néhány példa a teljesség igénye nélkül: „Matyi számára az egyik opció sem tűnt valami Pepsi-érzésnek, magyarán üdítően kellemesnek”; „Sétáltak a parton, és időnként meg-megálltak, s olyan csókcsatákat vívtak, amelyek ha nem is időtartamuk, de hevességük miatt mindenképpen esélyesek lehettek volna, hogy a Guinness-rekordok könyvébe kerüljenek”.

A helyenként túlzottan erőltetetté vagy didaktikussá váló elbeszélés mód ellenére nem állíthatjuk, hogy Halász Margit ne beszélne regényében alapvető, a mai fiatalság mindennapi életét valóban átható problémákról. A tizennegyedik fejezet zárata jól foglalja össze azt az általános életérzést, amely egyre több vidéki (vagy akár fővárosi) huszonevesen válik úrrá napjainkban: „A mese itt véget is ért, mindenki boldogan vagy kevésbé boldogan mehetett tovább, azzal a szépséghibával, hogy Matyink megint csak ott találta magát, ahol a part szakad. Budapesten, magányosan, munka nélkül.” A *Vidróczki-kódex*en kívül nem igazán tudnék olyan mai regényt említeni, amely ezt az aktuális és sokakat érintő kérdést helyezné vizsgálódásai középpontjába – a közéleti téma emészthető szépirodalmi formában való tálalását pedig, a szöveg minden hiányossága ellenére, nem győzhetjük elég nagyra becsülni. (*Kortárs Kiadó, Bp. 2013*)

Volt, hol nem volt, volt egyszer egy barna kislány neve szerint Hajnalka. Illetve mondom ám, hogy nem így szándékolták nevezni, hanem Piroskának. De a nagymamája, aki a sűrű sötét erdő kellős közepén lakott, szerencsére időben érkezett, és meg-
hiúsította a névadást.

– Szó sem lehet, róla, hogy Piroskának nevezétek, akkor majd öltözhetne tetőtől talpig pirosba, hozhatná nekem a kalácsot, letérne az útról, a farkas meg hamm..., de hát a többit már tudjátok.

Én sokkal izgalmasabb

életet szánok neki. Én azt szeretném, ha megtalálná a csudapitypangot, amit a Marcalcicák őriznek. A csudapitypang minden bőbitájában egy-egy szín rejtezik. Ha meglesz a pitypang, Hajnalka kipingálja nekem ezt a randa sűrű sötét erdőt.

Hisz ha tudnátok, mennyire unom a szürkeséget! – fejezte be a nagymama, és egy könnyű kis báránnyal szállt le az égből, mely rózsákkal volt kipitykézve.

– De hát miért éppen Hajnalka? – kiáltottak utána a szülők.

– Mert hajnalban született, s hajnalban fog rálelni a csudapitypangra is – mondta, s felszállt a felhőszekérre.

Hej, bucsálódtek szegény szülők, most mitévők legyenek. A nagymama mindig is hóbortos volt, de hát úgy voltak vele, hogy az idősebb kívánsága parancs.

A kis Hajnal elég furcsa ded volt. Egy nap alatt egy hetet, egy hét alatt egy hónapot, egy hónap alatt egy évet nőtt. De ami még ennél is furcsább, ami a kezébe került, abból legott kiábrázolódott valami. Egy kósza, száraz fűszálból olyan gyűrűt font, hogy a felvégi királykisasszony is megirigyelte. Kérte is Hajnalkát, menjen a palotába, legyen a barátnője, ott fonhat, szőhet, varrhat kedvére, de Hajnalka köszönte szépen, nem ment. Őt a színek érdekelték, a pitypang, a csudapitypang. Amikor kisasszonykorba lépett, varrt magának harmatgyöngyből egy ruhát, hozzá készített egy nagyon csecse fakéregcsizmát, mely hétmérföldes volt természetesen. A hamuba sült pogácsát nem fogadta el, azt mondta, őt megőrjíti ez a dögunalmas több ezer éves recept. Inkább nem visz semmit, majd eszik az útszélén, amit talál. Útra is kelt egy narancsszín hajnalon.

Ment mendegélt, egyszer csak azt látja, hogy egy bakarasnyi kéményseprőcske sír az útszélén.

Halász Margit 79

HAJNALKA KISASSZONY CSUDAPITYPANGJA

Somogyi Réka képei elé

Hát te miért sírsz, bátya? – kérdezte.

Jaj, tényleg azt majdnem elfelejtettem mondani, hogy Hajnalkánknak aranyból volt a szíve, nem teremtetett olyan élőlény, melyre ne nézett volna szívjósággal.

80 Hogyne sírnék, amikor elveszítettem a seprőmet – felelte.

Jaj, hát csak ez a baj. Egyet se búsulj, itt van, ni - s font neki gyorsan egy újat fűzfavesszőből.

Ahogy folytatta útját egy végenincs hóvirágmező területéje. De halljatok csudát! Ezen a mezőn minden hóvirág magányos volt, siratta a párját. Penig ott voltak egymástól egy paraszthajszálnyira, mégis ott sirbakoltak. Hogy miért? El sem is képzelnétek. Csupáncsak azért, mert lógatták a fejüket, és sohasem néztek fel. Nos, több se kellett Hajnalkának, nem sajnálta az időt és a fáradságot, egyenként felemelte a virágok fejét. Na, lett aztán ott akkora öröm, mint ide hat-hét. Nagy szerelmi mámor vette kezdetét, Hajnalkának is jól esett volna egy-két szép szó, egy kis ciróka-maróka, de hát mihez kezdjen egy hóvirággal. Jobbnak látta hát, ha máris indul tovább.

– Jöttet helyébe jó... – hangzott ezer meg ezer hóvirágszájból, de Hajnalka akkor már messzi földön járt.

Egyszerre olyan setét lett, mint a hétéves szilvalekvár legmélyén. Merre menjen? Hová induljon?

Nem teketóriázott sokat, belevetette magát a sűrűségbe. S ahogy ez lenni szokott, menten feltűnt egy apró fény. Hajnalka mind közelebb és közelebb lopakodott, s akkor látta, hogy ez nem más, mint egy akváriumpalota. A színes ablakok mögött még színesebb halak úszkáltak. Hajnalkát elbűvölte a látvány. Persze, hogy elbódította, hisz ő a színek szerelmese volt. Ott állt földbegyökerezett lábbal. Ó, bárcsak..., gondolta. Aztán meg, hogy butaság, ő nem hal, hanem ember, ő nem élhet víz alatt. Mindenesetre az egyik ablakhoz tapasztotta a homlokát. Igen-igen, kiderült, hogy itt sem minden fenéig víz, akarom mondani, fenéig tejfel. Egy apró halacska úszott oda hozzá.

– Ments meg, ments meg! – dadogta. Ments meg bennünket a Marcalcicáktól. Ezek első ránézésre bűbájos lények, a nevük is csalavári, de második ránézésre már kegyetlen, kőszívű szörnyetegek. Képzeld, azzal mulatják az időt, hogy naponta kettőnket-kettőnket kipecáznak, a többit meg magadtól is el tudod képzelni.

Jaj, hát hogyne tudta volna! Legott öszvefacsarodott a szíve, s megfogadta, hogy egy élete, egy halála.

Na de hát hogyan?

Ott ült szegény Hajnalka és várta a hajnalt, mert neki akkor születtek a legjobb ötletei. Hajnalasszony három rakoncátlan aranyhajszálába borzolt a szél, amikor ukmukfukk ott termett a kis kéményseprő.

– Tudom, miben töröd magad. Egyet se is búsuljál, majd én segítek.

Azzal hopp, beleugrott a palota kéményébe. Nem tellett bele egy sóhajtásnyi idő, a kéményből keserves nyávogás-nyivákolás hallatszott. Aztán három és fél sóhajtás után, megjelent a kormos kis ember egy szál pitypanggal a kezében.

– Ezt neked hoztam, gondoltam, nem hagyom ott, aranykalitkában őrizték, még jó lehet valamire. 81

Hát persze, hogy jó lett! Hajnalka köszönte szépen, a kezébe vette, és elindult hazafelé. Útközben a hóvirágmezőn haladt át. Hát halljatok megint csudát, a hóvirágok újólag lehajtott fejjel búslakodtak, és nagy magányukban keservesen szipogtak. Hajnalka meg gondolt egy nagyot, ráfúj a pitypangra, erre a hóvirágmező szivárványszínűvé lett. Nem győztek a hóvirágok álmélni meg csudálkozni magukon. De Hajnalka ment tovább, mert ő egy olyan lány volt, akinek dolga van. Elérte a nagymamája erdejét. Ott is ráfúj a pitypangra, erre kiszínesedett az erdő. A nagymamája tapsolt örömeiben, azt mondta, őt ez a nap tartotta életben, mert tudta, Hajnalkája meg fogja valósítani élete álmát, a színes erdőt. És nosza, hopp!

Hajnalka azóta is mindent kiszínez. Mindenhova viszi magával csudapitypangját, ráfúj, és csiribiri-csiribá, lesz ám ott szín bőven. Hogyan? Hogyan? Hát úgy, hogy minél többször fúj rá, annál több lesz a pitypangján a bóbíta. Ha nem hiszitek, nézzétek meg a képeit. Itt tündökölnék a falon, ni.

MESE

a varjakat elfeledték. így a srác minden este meglepődött, mikor a hóna alól röptek ki a szárnyasok összekenni az eget. mikor a nap csak egy felállványozott emlék volt a szülők tudatában, a tévében pedig a riporternő hatalmasok izzócseréjéről beszélt a holdon, itt varjútollaktól lett sötét minden domboldal. gyorsan hozzá kell tennünk kelet Európáról légyen szó, igazi csodás átváltozásról nem beszélhetünk, csak az átlagosnál hidegebb estékről, ahol madarak etettek férgekkel, és a város itt-ott összeguberált maradékával egy fiút. mindezek ellenére az emberi csont boltozatos stílusa a történet szerint fedhetetlen; lábaknál román, mellkastól gótika, közte a gyomor égésterméke lebontva reményre és kalciumra, persze ritkán mondják ki: a mese sűrít, tehát nem igaz. és épp az elbeszélő rejti el előlünk a legizgalmasabb részeket, például milyen nehéz egy szájat odaszoktatni egy csőrhöz, vagy az embernek mennyire kell kihajolnia az ablakból, hogy az alatta lévő szomszédok erkélyét ne egye le- s míg oknyomozóvá válik a tisztos olvasó, a mese sötéten hallgat, kuncog, hisz nem rendelkezik idővel. nincsenek varjai. csak mi nevezzük őket annak, valami más helyett. különben túlságosan ráismernénk apánkra, a város felett szkafander ruhában ügyködő, durcás mérnökökre, a fiú helyett meg egy hosszú combú, fekete hajú lányra, akit kora hajnalban látunk egy kád forró vízben tojásokat pucolni.

TÁNC, LÉPÉSEK

(1)

Mesék szőnyegére fekszem, és
ahogy magával röpít, föl-
térdelek, érzem, hogy valaki
imádkozik bennem, enyém a
hangja, és csodás, ahogy eljutunk a
rémülettől a révületig. Aki
mindkettőnk fölött van,
ahhoz.

(2)

Álmos forgószelet hoz a méhraj,
ahogy lassan, duruzsolva
végighömpölyög a kerteken.
Elefántfülekkel legyezgeti magát a nyár.
A tenger smaragdmező, kis
tajtékokat izzadva futkosnak
hullámai, fönt meg az égbolt
sebésze megállás nélkül
dolgozik, hogy összevarrja
a kék bőrön ejtett kondenzcsíkokat.
A föld gyógyíthatatlan beteg,
utoljára még kitárja szívét, hogy
megmutassa: ott mélyen belül igenis,
gyémánttá kristályosult az
antracit.

(3)

Magamhoz hajlítom mogoró-
barna tekinteted, kenyérre kenem
és fölfalom mogoróvaj mosolyod.

Zöld selyemkendődet száraz
ágakra hajítom, legyen életük
újra, pogány szentéllýé
dúlom a katedrálist, földbe
süllyesztem a cifrapalotát,
vérszomjas virágok elé vetem
a kesztyűd, s mielőtt rávetnék
magukat, eltaposom
őket.

(4)

Egy kupa izzó lávával kínállak meg,
töltök magamnak is, és amíg
megisszuk, hagyom, hogy lefessenek
a nagyok, egyszerre mind, nézd,
hogyan sűrög egyetlen vászon előtt,
Renoir, Monet és Manet, Dali,
Van Gogh, Chagall, Frida és
Magritte.

(5)

Várlak éjjel a napóra alatt,
vállamon csillagos palást lesz,
megismered, az a tintakék,
eleven bársony, de akit takar,
halott.

a halaskocsi a templom
előtt állt
ráncos napszíttá öreg
kínálta portékáját
jézus is halat osztott
igaz nem tíz
euróért kilóját
fresh lampuki
fresh lampuki
hangja olyan metsző
mint a kés
minden szava hasíték
fresh lampuki
vasárnapra halfilé

az istentiszteleten
kigondoltalak magamnak
szerelemnek
fehér fátyol meg minden
majd az orgazmus hangját
kérem nászindulónak

azóta a fehér fátyol díszei
flitteres pikkelyek
nedves lepedők félszárazon
lebegnek az alkonyi szélben
nyakamon a gyöngyök
mint szögecses nyakörvek

lábam a lépcsőn
de nem tudom lépek-e

Boda Magdolna 85

HAL ELADÓ

Már csak néhány dolgot kellett megvenni a karácsonyi vacsorához. Nem hagyhatta otthon a hat éves kislát, hiába ellenkezett, hogy ő inkább repülőset játszana, és hogy ő már tud vigyázni magára. Nem lehetett, túl kicsi volt.

86 Hidas Judit

KARÁCSONYI VÁSÁRLÁS

A múltkor is kitalálták a barátjával, hogy kutató orvosot játszanak, és majdnem felgyújtották a házat.

A kisfiú duzzogva csapta végül a földhöz a kezében lévő repülőgépet. Az anyja szorított egyet a karján, hogy hagyja abba a dühöngést.

— Mindig csak vásárolni-vásárolni – morgott magában a gyerek az autóban is.

— Ígérem, nem fog sokáig tartani.

Kiszálltak a városka főutcáján a nagy fekete autóból. Az anya, ha tette nem itt vásárolt, olyan kopár volt ez az út a szélén lévő bodegaszerű üzletekkel. Tavaly, központi pénzből, újra aszfaltozta az önkormányzat. Akkor a nő reménykedett, hogy ez jó hatással lesz a környezetre is. Talán ültetnek majd bokrokat, fákat, gondolta, de ezt már a városnak kellett volna fizetnie, így továbbra is maradt a homoktenger az út szélén, amely nyáron forró volt, és a szél az ember szemébe fújta, télen vagy esős időben pedig sárrá változott. Hamarosan már a frissen aszfaltozott úton is vékony homokréteg táncolt, magáévá tette az új burkolatot.

A nő legszívesebben csukott szemmel ment volna végig ezen az úton, az egész városon. Már csak pár hét, és megjön végre a levél a jegyekkel, gondolta. Lassan már fél éve, hogy elment a férje. Akkor azt mondta néhány hét az egész, és jöhetnek utána Angliába.

Több helyre kellett beugraniuk, mindent máshol lehetett megvenni. A kisfiú kelleetlenül lődörgött az anyja mögött.

— Siess már, így sosem végzünk! – sürgette a nő.

Megvették a kenyeret és a tejet. A zöldségesnél viszont összefutottak egy ismerős anyukával. A két nő beszélgetni kezdett. A kisfiú rugdosta mellettük a latyakot, aztán odasomfordált a zöldségesnél lévő játék-automatához. Nézte a benne lévő kis labdákat. Azon gondolkozott, vajon melyik esne ki, ha pénzt dobna a gépbe.

— Hol vagy, Áron?

— Itt – szólt vissza a kisfiú.

— Ne menj messzebbre! – kérte az anyja, és tovább folytatta a beszélgetést.

A kisfiú bólintott, de nemsokára eszébe jutottak a repülői. A felszállópályát még csak félig építette meg.

A kezével repülőt formált, majd berregve elindult. Egyszer csak vége lett a kerítésnek. Áron visszanezett az anyjára, de ő nem vette észre.

A kisfiú átfutott az útesten. A szemközti oldalon rengeteg autó 87 parkolt össze-vissza a kopott boltok előtti sártengerben. Cikázva repkedett tovább az autók között. Épp a hentesbolt előtt állt, amikor meghalotta az anyja kiáltását. Végig sem gondolta, csak beszaladt a boltba. Odabenn az ajtóig állt a sor. Az utolsó vevő az ajtón lévő műanyag légyvédőtől próbált épp szabadulni. Bent kolbász- és füstölthús-illat terjengett. A kisfiúnak összeszaladt a nyál a szájában. Odatülekedett a húspult üvegéhez. Nézte, ahogy egy tréningruhás, idős néni rámutat két disznólabszárra, aztán papírba csomagolva megkapja, és a szatyrába teszi. Utána egy kövér, zsíros hajú férfi következett.

— Azt a darab szalonnát adja. Pacal is kéne.

Ez utóbbit a kisfiú nem ismerte, otthon még sosem evett ilyet. Kolbászt is csak ritkán vett az anyja. Azt mondta, egészségtelen.

A kisfiú egyszer csak hangos csapkodásra lett figyelmes. Az egyik hentes éppen egy halat vett ki a tartályból, letette a deszkára, és már emelte a kezét, hogy egy jól irányzott mozdulattal lecsapjon rá, de a hal annyira verdesett a farkával, hogy leugrott a földre.

— Sikamlós a drága, mi? – kérdezte röhögve a sapkás, fogatlan férfi, aki koszos nylonzacskóval a kezében várta, hogy a halat hazavihesse.

— Már ezt sem tudja az ember kézben tartani! – próbált a hentes is viccelődi. Ebben a pillanatban egy jól irányzott ütést mért a halra, amitől az rögtön megnyugodott.

A kisfiú nézte a hal kifejezéstelen szemét, tátogó száját, várta, hogy most mi fog történni. Ekkor egy levágott ujjas kesztyűbe bújított kéz fogta meg a vállát. Áron megfordult, egy idős néni magasodott fölé, fején latyakszínű kötött sapka.

— Anyádat hol hagytad, te gyerek? – kérdezte.

— Itt van valahol a másik boltban – rántotta meg a vállát a kisfiú.

— Tudja, hogy itt vagy?

— Persze – füllentett a gyerek, és már fordult volna vissza, hogy újra a halat nézze, de a nő nem engedte.

— Gyere, inkább adok neked valamit – mondta, és egy asztalhoz vezette, ahol többen éppen kolbászt, hurkát meg virslit ettek kenyérral.

— Tessék, egyél.

Az asszony papírtányéron odatett neki egy kis ételt. A kisfiú egy pillanatra elbizonytalanodott, vajon tényleg elfogadhatja-e. De éhes volt, a kolbásznak pedig jó illata volt, így aztán falni kezdett.

Ekkor lépett be az anyja. Zihálva kérdezte a henteseket és a vevőket, nem láttak-e itt egy gyereket egyedül. A hentesek a fejüket rázták. Az asszony előrébb furakodott, a többiek nézték a nő zöld irhakabátját, fekete lakkbőr csizmáját. Valakinek véletlenül rálépett a lábára.

88 — Nem tudsz vigyázni?! – rivallt rá egy hosszú copfos cigány nő.

— Elnézést. Nem láttak itt egy kisfiút?

A cigányasszony még egyszer végignézett a nőn.

— Ott nézd meg – bökött a fejével a sarok felé.

Ekkor látta meg a fiát az asztalnál, ahogy falja a kolbászt más tányérből. Hirtelen nem tudta, megtépje vagy megölelje. Hogy tűnhetett el így, hogy jöhetett el ilyen messzire?

— Áron! – kiáltott végül, és már a karjába kapta gyereket a mustáros kolbással a kezében. A kisfiú hagyta, hadd szorítsa az anyja. Neki is jólesett beszívni az ismerős parfümillatot. Aztán az anyja letette a földre.

— Hogy kerültél ide? Hogy tehetted ezt? – rázta meg most már a nő mérgesebben. – És kinek a tányérből eszel te?

A kisfiú nem tudott válaszolni, még tele volt a szája. Az anya ránézett a kötött sapkás asszonyra.

— Láttam, hogy nagyon éhes.

— Köszönjük – mondta a nő –, de igazán nem kellett volna. Kisfiam, tedd le azt a kolbászt. Most már menjünk haza.

De ő nem akarta. Ízlett neki, és a néni nekiadta.

— Áronka, tedd le, és induljunk! – ismételte meg a kérést az anyja. – Ehetsz majd otthon is.

De a fiú csak tovább ette a kolbászt. Szép lassan. Az ötödik harapás után az anya elvesztette a türelmét. Kitépte a gyerek kezéből a maradékot, levágta az asztalra, majd megragadta a gyerek karját, és kivonszolta a zsúfolt boltból. Kifelé menet Áron több lábban megakadt. Az anyja ilyenkor rántott rajta egyet, és ő újra a kijárat felé lódult.

Végre kint voltak a levegőn. A fiú visított, toporzékolt, és földhöz vágta magát a sárban.

— Áron azonnal állj fel, vagy itt hagylak! — fenyegetőzött az anya, de a fiú csak üvöltött, és a csizmájával fröcskölte a sarat a nő bundájára.

— Te tehetsz róla, te rohadt dög! — kiabált a fiú.

— Hogy beszélsz? — rivallt rá az anyja, majd körülnézett, hogy halotta-e őket valaki.

— Tudom, hogy apa sose jön vissza!

A nő a szája elé kapta a kezét, mintha belőle szakadtak volna fel ezek a szavak.

— Nem, mondj illet, már csak pár hét — próbálta csitítani, de a fiú nem hagyta abba.

— Te üldözted el — kiabált a gyerek, — és most már engem se szeret.
— Nem igaz! Már csak pár hét — mondta a nő most már sírva, miköz-
ben térdre rogyott a fiú előtt a sárban.

89

Új Forrás 2013/10 – Hidas Judit: Karácsonyi vásárlás

Hogyan
nővést
szépet
már már
sokan
néztek

J. Karácsonyi
2013

A korábbi alkotóperiódusokban, az elmúlt években, illetve a közelmúlt két évtizedében rendezett Lévai Ádám-kiállítások fénytörésében azt a következtetést vonhatjuk meg, hogy e művész munkásságában vannak változások

90 Wehner Tibor

AZ ALKIMISTÁK TITOKZATOS VILÁGA

Lévai Ádám grafikusművész
kiállítása

és vannak állandóságok. A változások inkább a formai vetületek, míg az állandóságok a tartalmi vonzatok jellemzői, s ezt az alkotó eme legújabb, a tatai Magyary Zoltán Művelődési Házban 2013 májusában rendezett tálata is igazolta.

A formát, a technikát, a felhasznált matériákat vizsgálva könnyen megállapítható, hogy miként korábban meghatározó jelentőségű volt, most is jelen van a tollal és tussal a fehér papírra rögzített vonalrajz, amely a legközvetlenebbül őrzi és tolmácsolja a művész egyéniségét, kézjegyét. E bravúros, szabadon futó, szélsőlegesen el-elkalandozó, de a formához végül csak-csak visszatérő, mégis megjelenítő és kifejező természetű rajz-kompozíciók mellett korábban is fel-felbukkant, és most is fontos műcsoport a vegyes technikát alkalmazó, a (visszafogott) színeknek és a foltoknak is tág kifejezési terepet teremtő alkotások sorozata, amelyeken a grafikai és a festészeti kifejezőelemek összekeverednek egymással, illetve hatásaikat felerősítve oly szépen kiegészítik egymást. És ezen alap-műveknek nevezhető munkák mellett, új formai jelenségként megjelentek a Lévai-művekben a kollázs-elemek, a különböző tárgyak, az applikációk, amelyek révén megbomlik, kitágul a képfelület, és a kép képtárggyá, dobozzá, objektté alakul. Ennek egyik fontos formája a réges-régi könyveket, illetve könyvfragmentumokat felhasználó alkotás, amely már rekvizitum-jellege miatt is a múltba, a régmúltba kalauzol bennünket: oda, ahol a Lévai Ádám által megidézett képtörténések korábban is zajlottak és napjainkban is zajlanak.

Az Emlékek egy alkimista hagyatékából cím alatt felvonultatott együttes három műcsoportra bomlik, illetve három műcsoportból építkezik. Az első a látszólag szabályszerű műforma-, illetve műfaji keretbe illeszkedő portrék sorozata: valós, jól ismerhető és képzelt, fiktív személyiségek arcképei sorakoznak egymás mellett. Egykori és lehetséges, vélhető alkimisták. A második műcsoport a könyvekből, a művészkönyvekből fűződik fel, ahol különös jelentősége van a valós matériának, és a régi könyvemlékeket újrashasznosító, továbbgondoló, újraalkotó, újraalakító gesztusnak. És a harmadik műegyüttes a receptrajzoké, ahol a vonalrajzok révén képi történetek peregnek a

szemlélő előtt, aki e munkák által kitűnő életvezetési, és lelkgyakorlati tanácsokat kaphat.

Mindhárom tematikai és technikai kör közös jellemzője a reális és a szürreális szemlélet egyidejű érvényesülése, egymásba mosódó jellege, a művek látomásos volta. Bravúros az egyensúlyozás a valószerű és a valóságon túli határvonalán. És minden nagyon személyes, valamósszerű, amelyet az anyagok megmunkáltsága és az eszközök remekbe szabott alkalmazása hitelesít. Nincsenek áttételek, nincsenek új médiák, nincs fotó, nincs videó, nem működik a számítógép, de még a grafikai sokszorosító eljárások is mellőzöttek: nincs print és nincs klasszikus értelemben vett nyomat sem. Minden egyedi, egyszeri és megismételhetetlen. És a művek transzcendens világokba kalauzolnak, misztikus megérzésekkel átítatottak, titkokkal és rejtélyekkel telítettek. A miértekre nincs magyarázat, de gyakran maguk a miértek sem mérülhetnek fel: csak a totális megmagyarázhatatlanság, a megokolhatatlanság, a titok, a rejtély van jelen. Mint jeleztük, e vonzódások nem újkeletűek Lévai Ádám gazdag emóciókkal áthatott művészetében: a transzcendens-misztikus világ, a paradoxonokkal való szembesülés és szembesítés végigvonul a Lévai-munkásság két évtizedén: hivatkozhatunk *Az éjszaka*, a *Humunculusok*, a *Barlang*, az *Átváltozások*, a *Vanitatum Vanitas* címmel korábban bemutatott kollektívokra. Csupa-csupa kétely, csupa-csupa talány, csupa-csupa titok, csupa-csupa rejtély a művek sora. Innen egyenes út vezetett az alkímistákhoz, akiknek a történelmi ködökbe vesző alakjai közül most az egyik hagyatékát vette művészi analízis alá Lévai Ádám.

Mint egy minden tekintetben rossz diák, beírom az internetes keresőprogramba az alkímia és az alkímista szavakat, és már áradnak is (az ellenőrizetlen és nehezen ellenőrizhető) információk. Az alkímia egy ősi beavatási rendszer, mai szóval iskola, amelynek azonban lényegét tekintve nincs köze a tudományos megalapozottságú kémiához. A felvilágosodás eszméinek térnyerése után az alkímia bizonyos gyakorlati és hibás aspektusai racionalizálódnak, asszimilálódnak egy proto-kémiának nevezhető, kezdeti tudományban. Ennek köszönhető, hogy a tudománytörténetben sokszor csupán babonáktól tarka áltudományként jelenik meg. Erősen egyszerűsítő nézőpont szerint az alkímia közönséges fémek arannyá és ezüstté változtatásának és más kapcsolódó mágikus praktikáknak az áltudománya. Az új kor, a 20. század az alkímiát már eltávolította ettől az aranycsinálás-problematikától, és a súlypontokat áthelyezte pszichológiába és a pszichoanalízisbe, és komoly frontokat nyitott a marxizmus eszmeáramlata felé is. Az aranycsinálás-tanok, az elixír-kutatások, vagyis az örök életre vágyás és törés aspirációi és a mesterséges úton történő élet-teremtés törekvései közepette felismerhetjük azt is, hogy a

mindezekért bevetett, rendre kudarcot valló fizikai-kémiai eljárások tulajdonképpen allegóriák, s így megvonható egy gyors végkövetkeztetés: az alkímia tulajdonképpen maga is művészet.

92 Az alkimisták nyomában tehát az álságok, a praktikák világában járunk, amely teremtett-képzelt világ azonban tulajdonképpen semmiben sem különbözik, lényegét tekintve teljesen azonos a valóságos, a mi mindennapi világunkkal – ezt az üzenetet összegzik Lévai Ádám rajzai és kollázsai. Így, ezáltal nyerik el érvényességüket, ezáltal ragyognak fel különös szépségei és szépséges csúfságai ezen alkotásoknak, így, ezáltal szóvalnak meg a rajz- és kollázs-példabeszédek jóról és rosszról, gyarlóságokról és tisztességről. És ha már példabeszédek, akkor Paulo Coelho 1988-ban írt *Az alkimista* című művének egyik részlete, rögtönzött kiállítási beszámoló-befejezés gyanánt: „A pásztor megirigyelte a szél szabadságát, és rádöbbsent, hogy a szabadságot ő is megszerezheti magának. Ennek nincs semmi akadály, csak ő maga.”

Utamon csillagport verek,
szabad vagyok, mint kisgyerek,
ha magában énekel.

Megyek előre, csak megyek,
dúdol bennem a kisgyerek,
énekelve játszik.

Eljátszom az évekkel,
szép idő, fuss, menned kell!
Elszaladt... nem látszik.

BABÁM

Semmiség talán a múlt,
de megtörtént, megtettem veled,
hogy megcsaltalak,
én súlytalan, könnyűvérű nő,
könnyűvérű lány, ki eldobott,
mint kócbabát, halott halat.

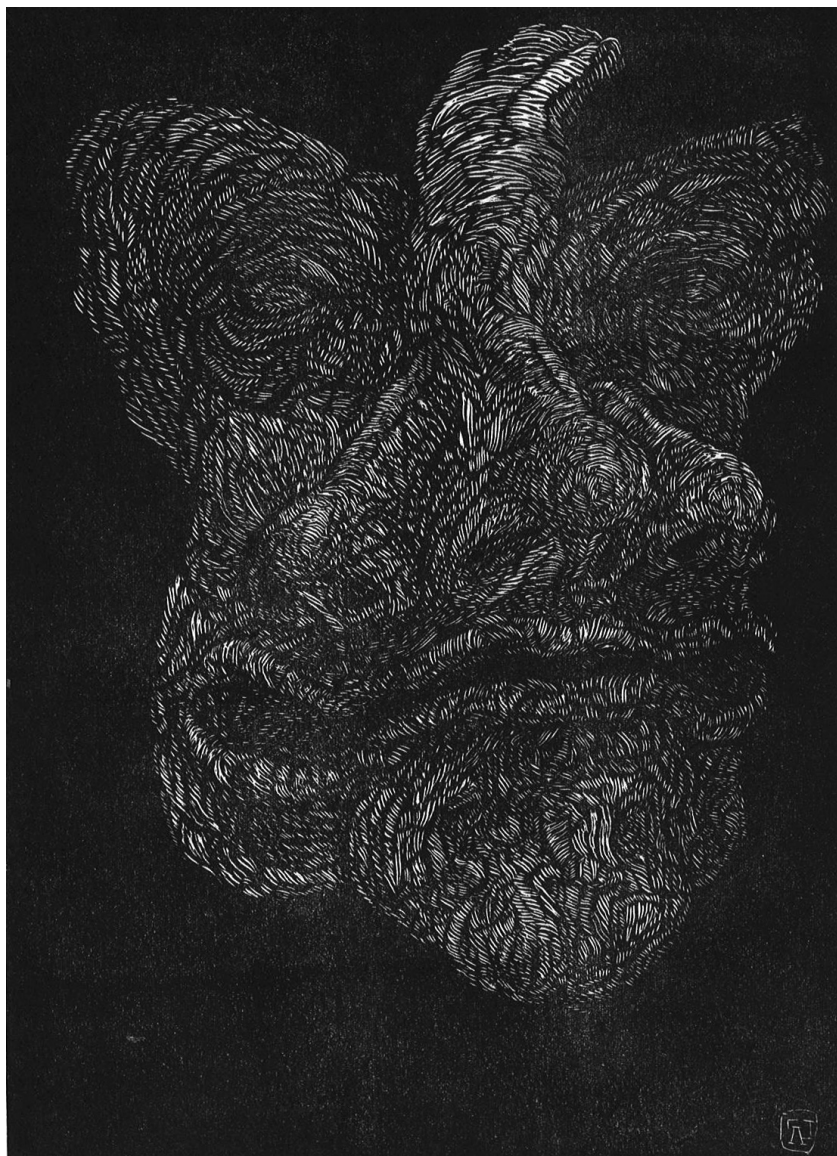
Mégis azt hiszem, szeretsz,
egy szép napon újra megfogansz,
lesz gyerekszobád.
Most dolgozó, ott száradnak az
illatos ruhák. Magam vagyok,
emlékszem rád, emlékszem rád.

94 BENNSZÜLÖTT

Nem szülök. Még nem.
Mit tesz a testem?
Mit tesz Isten?
Áll az idő. Lesben.
Őszülni kezdtem.
Ezüst szál gesztenyeszínben.

Lennék anya. Gyerek anyaga.
Madonna maga.
Hogy jön el? Honnan?
Mégfogam nyomban?
Él az ima.

Lesz egy férfi. Csupa Titok.
Ért ha szólok, ért, ha hallgatok,
négykézláb állok, rúgok, harapok,
enni kérek, fürdőt akarok.
Megölel, szeret.
Velem sír, velem nevet.
Fájásban támasz,
kérdésre válasz,
ringató. Jó apa.
Gyere, baba!
Gyere, te újszülött!
Megszüllek, mint egy bennszülött.

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM
anyagai támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HÍRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők
JÁSZ ATTILA - Csendes Toll (főszerkesztő)
MIKLÓSVÖLGYI ZSOLT (online szerkesztő)
NÁDOR TIBOR (online galéria)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (online és felelős szerkesztő)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
PAPP MÁTÉ
REICHERT GÁBOR
TURI MÁRTON

Tiszteletbeli munkatársak
FÖLDES LÁSZLÓ HOBO
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626
E-mail: info@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.